

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1507

243470000

947000

04214000

613.97

2.25

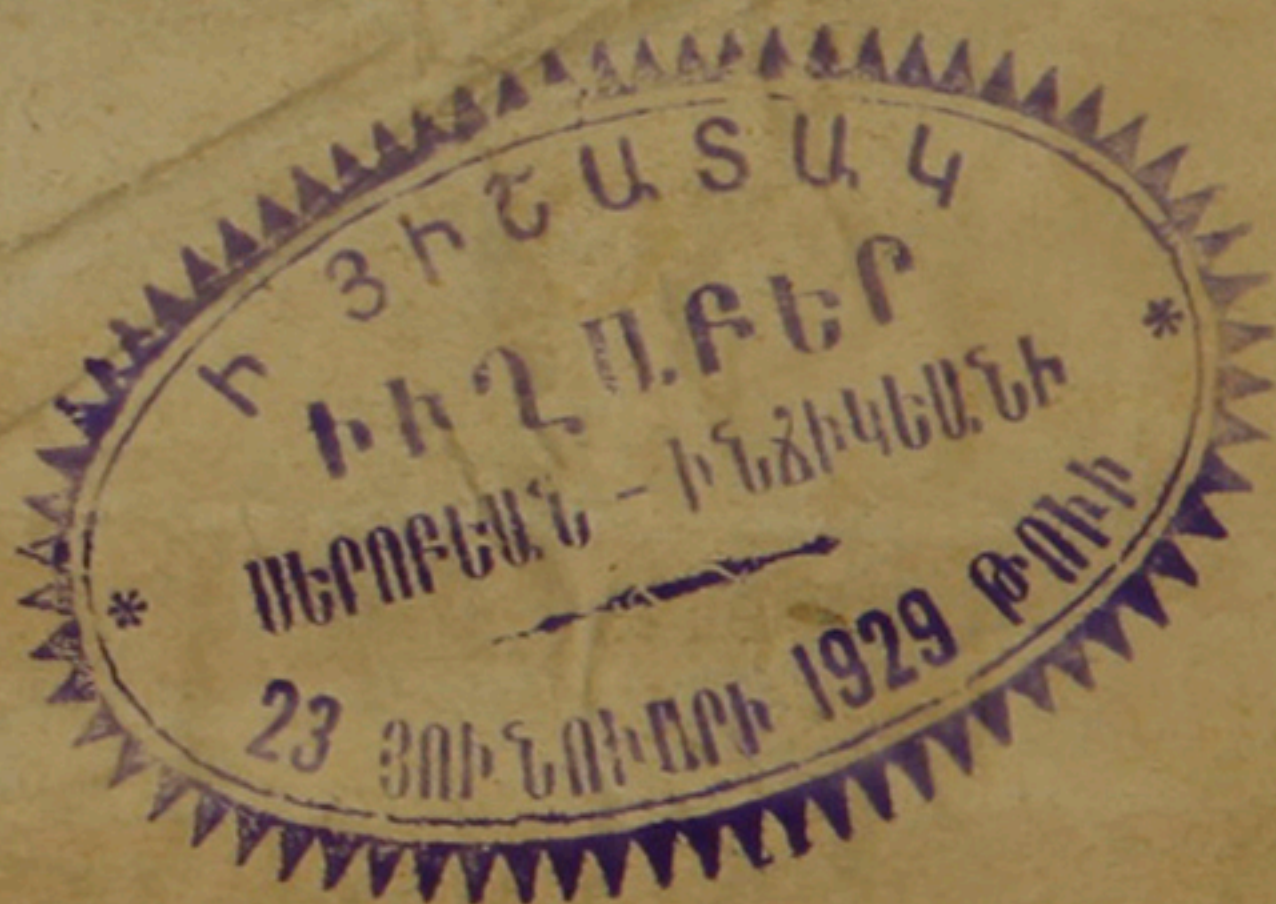
4.7000

1865

Առհասարակ Զարգացում

613.97
2-25

17

222

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՅՈՒՂԱԲԵՐ

ՍԵՐՈԲՅԱՆ-ԻՆՃԻԿՅԱՆԻ

Ի՝ 23-Ն ՀՈՒՆՎԱՐԻ 1929 Թ.

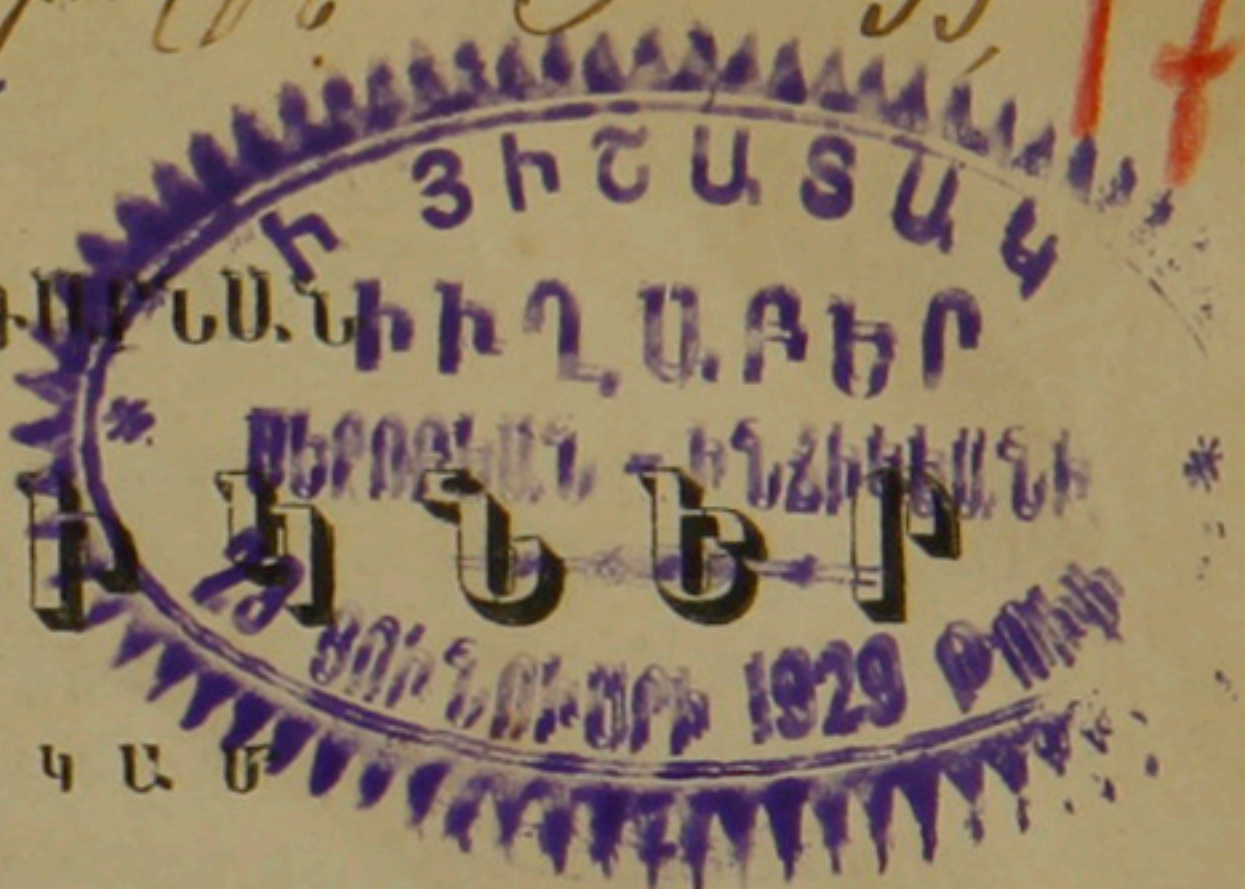
ԹԻՖԼԻՍ

Հրոյ կրկին պէրով խոսք: N 59

613.97

2-26

ԾԱՂԻԿՆԵՐ

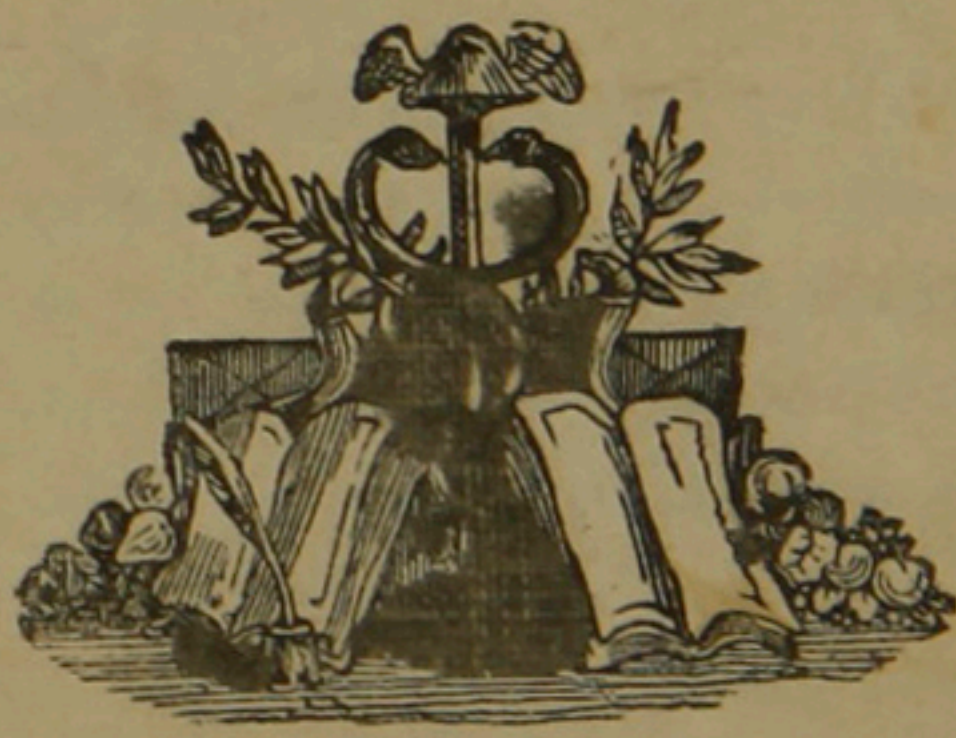

ԵՐԵՎԱՆԻ ԱՐԴԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

1008
35748

Կ. ՊՕԼԻՍ

Ա. ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

ԻՄԱՄ ԱԱԼԻ ԽԱՆ 13

)(1865)(

16304

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Մեր հետեւեալ աշխատասիրութիւնը որ ահաւ ասիկ 'ի լոյս կ'նծայենք՝ խիստ յուսալի է որ Հայ հասարակութեան ամեն մէկ անհատի ընդունելի լինի, վասն զի ազգայնոց մեծագոյն մասը այնքան սիրով ընդունեց մեր ասկէց առաջ հրատարակած ԳԵՐԵԶՄԱՆՔ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ եւ ԳԱՂՏՆԻՔ ԲՆՈՒԹԵԱՆ անուն աշխատասիրութիւններնիս որքան որ՝ մենք չէինք յուսար 'ի սկզբանէ, կարծելով թէ Հայ ազգին մտաւորական կացութիւնը դեռ խաւարապատ է՝ մեր այս կարծիքը արդարեւ անհիմն ելաւ եւ փորձը յայտնեց թէ ամեն Հայ անհատ (բաց ի մէկ քանի հնասէրներէն) այսօր պատրաստ է ընդունիլ եւ խրախուսել որ եւ իցէ հեղինակութիւն որ իւր ընկերական եւ ընտանեկան օգտին եւ երջանկութեանը համար իրեն կ'տրուի. ուստի մենք որ ջանադիր եւ մտադիր եմք ամեն ճշմարիտ սկզբունք համարձակօրէն քարոզել եւ հետեւաբար ընկերութեան օգտակար եղած ամեն գիտութեանց եւ ուսմանց հրատարակումներ ընել, առջիններէն խրախոյս եւ քաջալերութիւն առած այս անգամ եւս արդի համառօտ սակայն խիստ օգտակար աշխատասիրութիւննիս հասարակութեան կ'նուիրեմք առանց ամենեւին տարակոյս ունենալու որ այս ալ առջիններուն պէս ընդունելի պիտի լինի:

Մեր հոգին եւ սկզբունքնիս ամենուն յայտնելու համար հարկ է հոս յիշենք որ մենք բացէ 'ի բաց կ'մերժեմք մասնաւոր անհատից եւ սովորական դրութեանց վատարար հնազանդիլը, մեր միմիայն սկզբունքը հանրութեան օգուտն է որոյ ծառայել ինչպէս մինչեւ հիմա նոյնպէս ալ մինչեւ մեռնիմք պատրաստ եմք, վասն զի խիստ ստորին անասունէ մըն ալ նուաստ է նա՝ որ փոխանակ իւր դտնուած ընկերութեան շահն ու երջանկու-

ԳԱՐՆԱՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ՆՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ ԵՒ ՕՐԻՈՐԴԱՅ ԱՐԴԻ ԸՆԹԱՑՔԸ

“ Նա որ մէկ քառորդ դար ուղիղ կը շարժի ,
հարկաւ երեք քառորդ դար ալ պիտի շարժի : ”

ԱԼՔՕԹ :

Արդարեւ անհնար է ուրանալ թէ Եւրոպա աշխարհիս միւս երեք մասերէն աւելի լուսաւորուած է, եւ Ամերիկայէն աւելի . եւ ոչ ոք կարող է ուրանալ թէ ամեն արհեստ, գիտութիւն եւ ուսում իրենց արդի կատարելութիւնը Ամերիկայի եւ Եւրոպայի մէջ գտնան . անանկ որ այսօր աշխարհիս մնացեալ ամեն մասերը իրենց կարեւորութեանց մեծագոյն մասը անոնցմէ առնելու պարտաւորեալ են . այս ցաւալի եղելութիւնը որ շատ երկիրներու տնտեսական վիճակը դղրդեց, այն աստիճան յառաջ գացած է այսօր որ Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն զատ ամեն երկիր չէ թէ միայն իրենց անհրաժեշտ կարեւորութիւնները անոնցմէ ստանալու ըստիպուած են, այլ նաեւ այս պատճառաւ անոնց հետ մէկ տեղ այնպիսի սովորութիւններ որ որքան որ հեռի են Արեւելեան պարկեշտութենէն նոյնքան ալ մնաստակար եւ չարագուշակ են :

Ես ամենեւին չեմ կրնար ուրանալ այլ մանաւանդ կ'հաւաստեմ թէ՝ Եւրոպա եւ Ամերիկա արհեստից, գիտութեանց եւ ուսմանց մէջ մեզի խիստ օգտակար ծառայութիւններ ըրին եւ ասանկով զմեզ մեր անտարբերութեան պատիժներէն փրկեցին, սակայն ասոնց հետ միատեղ անհնար է ուրանալ թէ նոքա մեզի շատ մըն ալ այնպիսի սովորութիւններ մատակարարեցին ու

որոնք բնաւ ներելի չեն տնտեսական օրէնքներու առջին , սովորութիւններ՝ որոնցմով չէ թէ միայն անհատ մը՝ այլ ամբողջ երկիր մը կարելի է յետին աղքատութեան եւ թշուառութեան հասցնել :

Թողլով մէկդի անհամար վնասակար սովորութիւնները որ խալբախը մեր նախնիքներուն գլխէն ելած օրէն յետէ ընդունած եմք Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն, հիմակուհիմա խօսիմք այն մէկ հատիկ դժոխային սովորութեան վրայ որ կ'կոչուի Նորասիրութիւն եւ տեսնեմք թէ այս Նորասիրութիւն կոչուած սովորութիւնը քանի աննկարագրելի եւ անթուելի ապերջանկութեանց եւ թշուառութեանց պատճառ եղած է :

Նորասիրութիւնը ինչպէս իր անունէն կ'հասկցուի նոր բան սիրել կ'նշանակէ , եւ բացատրութիւն կուտայ քառորդ դարէ հետէ մեր մէջ մտած այն սովորութեան որով Ա. մեր անձերը չափէ դուրս գեղեցկացընելու դիտաւորութեամբ. պարտաւորեալ եմք այնպիսի հանդերձանքներով զարդարուելու որ յարմար լինին ժամանակին ՆՈՐՈՒԹԵԱՆ (մօտա) Բ. կ'պարտաւորիմք այնպիսի խօսուածքի ոճ մը ունենալ որ ԲԱՐՁՐ եւ ՓԱՓՈՒԿ լինի . Գ. այնպիսի վարմունք մը կամ շարժական ընթացք մը որ յարմար լինի սովորական ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ :

Ա. հանդերձներու նկատմամբ արդարեւ խիստ դժուարին է հոս կամ ինձ համար նկարագրել թէ որքան թշուառացուցիչ է Նորութեան հետեւիլը : Ըստ որում փորձը յայտնած է թէ այս մոլութիւնը ամենահարուստ գերդաստանաց աղքատութեանը եւ ՎԱՏԱՀԱՄԲԱՒՈՒԹԵԱՆԸ պատճառ եղած է , եւ մեծ համարձակութեամբ կրնամք ըսել թէ Քաղաքներու մէջ գտնուած աղքատ ընտանեաց մեծագոյն մասը Նորութեան այս ճիւղին պատճառաւ իրենց արդի սրտատոչոր չքաւորութեան մէջ ինկած են . իսկ ասկից ալ աւելի համարձակութեամբ կարող եմք ըսել թէ անառակ կանանց խիստ մեծ մասը Նորութեան սիրահարներն են , որոնք իրենց վատահամ-

քաւ ընթացքին մէջ անդամ տլ՝ այս մոլութեան պատճառաւ չեն կարող աղատիլ աղքատութենէ եւ թշուառութենէ :

Բ . Այս մոլութեան երկրորդ ճիւղին գալով այսինքն խօսելու Նորութեան . արդարեւ շատ զարմանալու եւ վրշտանալու պատճառներ ունիմք . վասն զի հազիւ թէ կարելի է երիտասարդ մը կամ օրիորդ մը գտնել որ պարկեշտութեամբ եւ օրինաւորութեամբ խօսիլ գիտնայ , անանկ որ մարդ կը տարակուսի թէ արդեօք խօսելէ առաջ խորհիլ կայ մի . այս մոլութեան մնասը սա է որ երիտասարդ ք եւ օրիորդ ք ամենեւին մէկզմէկու ըսածին չեն կրնար վստահիլ , այլ միշտ կասկած մը կունենան դիմացիներուն անկեղծութեանը վրայ , որով եւ հետեւաբար ճշմարիտ մտերմութիւնը , սէրը եւ համակրութիւնը անհնար կ'լինի երկու անհատներու սրտերու մէջ գտնուիլը . եւ ասկից ալ յայտնի է թէ որքան շարիքներ կրնան ծնանիլ . վարպետորդին կամ Նորութեան աշակերտը շատ դիւրաւ կրնայ խաբել պարզը եւ կործանել զայն եւ թշուառացնել . կամ երկու անհատ որ եւ իցէ կերպով մէկզմէկ խաբելով կամ մէկզմէկէ խաբուելով թէ ընտանեկան եւ թէ ընկերական գործի մը կամ վիճակի մը կրնան մտնել եւ յետոյ բնականաբար խաբէութիւնը երեւան ելնելով անտանելի թշուառութիւններ յառաջ բերել , քանի քանի պարզ երիտասարդներ օրիորդի մը քաղ ցրանուազ եւ զարդարուն խօսուածքներէն հրապուրուելով իրենց կենակից ընտրած եւ ըրած են այնպիսի ճիւղներ , որոնք հարսնութեան քողը վար դրածնուն պէս իրականապէս ինչ լինելնին յայտնած եւ թշուառացուցած են զանոնք . նմանապէս քանի քանի ազնիւ օրիորդներ երիտասարդաց վարպետ խօսուածքներէն խաբուելով թշուառ եւ անկրելի կեանքի մը նշաւակ եղած են . . . : Ա. երջապէս այս մոլութեան մնասները մի առ մի ստորագրելը անկարելի է , վասն զի անոր պատճառաւ այսօր այնքան տեսակ թշուառութիւններ

յառաջ եկած են որ ոչ կարողութիւննիս եւ ոչ ալ տեղերնիս կ'ներէ մանրամասնաբար նկարագրել, ուստի այս կէտիս վրայ ալ այս համառօտ տեղեկութիւննիս բաւական թող սեպուի :

Գ. Նոր-Քէան երրորդ ճիւղը որ արտաքին վարմունքներու նկատմամբ է, այն ալ յիրաւի շուարեցուցած է աշխարհս առ հասարակ . այս մոլութիւնս ալ վատահոլութիւնը գրեթէ բոլորովին վերցուցած է մեր մէջէն, վասն զի ասով ալ քանի քանի խարդախ մարդիկներ իրենց ճարպիկ եղանակներովն եւ կերպերովն շատերուն կենացը, ստացուածքին եւ պատուոյն գրկանք ըրած են, ինչպէս ոչխարի մորթով ծածկուած գայլերը կ'ընեն կամ կրնան ընել անմեղ ոչխարաց . այս մոլութեան աշակերտներուն ալ արտաքին երեւոյթներնին եւ վարմունքներնին այնքան տարբեր են որ հազիւ կարելի է նկարագրել, բայց բաւական է թէ որ մեր նախահարց այս մասին վրայ մեզ աւանդած մէկ խօսքը յիշեմք որ է այս « որդեակ իր առջեւը նայողէն զգոյշ կեցիր » այսինքն հեռու պահէ ինքզինքդ ամեն անոնցմէ որ խիստ խոնարհութիւն եւ սրբութիւն կ'ցուցնեն . . . մեծ իրաւամբ խօսած են մեր հայրերը շիտակը . վասն զի փորձն անդամ անոնց այս խօսքը շատ անգամ եւ շարունակ մեզ յայտնելու վրայ է, մանաւանդ անոնց վրայ որոնք « կրօնքը իրենց անձին շահէն վեր դասող » կուզեն քարոզել կամ ճանշցնել ինքզինքնին :

Վերջապէս Նորասիրութեան ախտը երեք տարբեր եւ որոշ ճիւղերով այնպիսի ցաւալի հետեւանքներու պատճառ եղած է, որ այսօր, անհնար է որոշել իրական գեղեցիկը՝ կեղծ կամ շինծու գեղեցիկէն, ճշմարտախօսը՝ ստախօսէն եւ անկեղծը՝ կեղծաւորէն, որով եւ հետեւաբար երիտասարդութիւնը այսօր բոլորովին շուարեալ ինչ ընելիքը կորսնցուցեր եւ ուրիշ մոլութեանց ճանքան բռներ է, վասն զի խեղճերը որքան որ կ'փափաքին ամուսնական եւ ընտանեկան կենաց մէջ մըտ-

նել, նոյնքան ալ կ'ստուկան երբ կ'խորհին թէ գուցէ իրենց առած կողակիցը կարծածնուն չափ գեղեցիկ, համեստ եւ անկեղծ չ'լինի. նմանապէս երիտասարդ ուհիութիւնն ինքզինքը կորուսեր է տեսնելով երիտասարդութեան իւր վերայ ունեցած անվստահութիւնը, անանկ որ երիտասարդ մը ինչ եղանակներով ալ որ երթայ օրիորդի մը քով, հարկաւ օրիորդը մեծ իրաւունք պիտի ունենայ նորա անկեղծութեան վրայ չվրստահանալու, վասն զի անթիւ փորձեր համոզած են իգական սեռը թէ արականք անկեղծ չեն . . . վերջապէս անցեալ ամեն չարիքները որ Նորասիրութեան երեսէն մեր ընկերական վիճակը կրեր է, այսօր այնպիսի դիրքի մը մէջ դրած է դեռաբոյս սերունդը որ հազիւ կրնան մէկզմէկու վրայ վստահանալ, եւ հետեւաբար թէ մէկզմէկու խաբուելով եւ թէ մէկզմէկէ հեռու կենալով՝ ինքզինքնին տուած են այնպիսի մոլութիւններու որոնք օր ըստ օրէ բնաջինջ ընելու վրայ են մարդկային ընկերական շէնքը:

Սիրելի ընթերցող, ցաւալի չէ՞ այս իրողութիւնը, եւ դու ալ ինձ հետ չե՞ս ողբար ասոր վրայ, եւ չե՞ս փափաքիր որ Նորասիրութեան յառաջ բերած այս չարիքները վերնան եւ խափանին. ահ փափաքելի չէ՞ միթէ որ ՊԱՐԶՈՒԹԻՒՆ կոչուած երկնային սովորութիւնը մտնէ մեր մէջը եւ ազատէ զմեզ այս չարագուշակ չարիքէն, ազատ է երիտասարդութիւնը եւ իգական սեռը այն կենսապառ մոլութիւններէն որ միմիայն Նորասիրութեան հետեւանքն է թէ ըսեմք՝ չեմք սխալիր . . . քաղցրիկ Պարզութիւն, ո՞ր կարելի է քեզ գտնել արդեօք, մեր երիտասարդները եւ օրիորդները միթէ մինչեւ ցվերջ հակակրութիւն պիտի ունենան քեզի դէմ, քեզի՝ որ աղբիւր ես ամեն ընկերական եւ ընտանեկան երջանկութիւններու, քեզի՝ որ միայն կարող ես մեր թշուառութեանց մեծագոյն մասը վերցնել . . . աւանդ որ երիտասարդք եւ օրիորդք չեն գիտեր Պար-

դուժեան յարդն ու օգուտը, աւանդ որ երիտասարդք
 եւ օրիորդք այսքան փորձերէ վերջը դեռ Նորասիրու-
 թեան մէջ կ'փնտռեն իւրեանց երջանկութիւնը. այն
 ամեն երիտասարդք թէ եւ շատ լաւ համոզուած են որ
 զարդարեալ աղջիկները տեսնուածին չափ գեղեցիկ
 չեն, սակայն դեռ նոցա վերայ կ'նային զմայլելով իբր
 եթերական էակի մը վերայ. որ Նրկնակամարի մը ամեն
 գոյներով զարդարեալ է. այն երիտասարդք թէ եւ գի-
 տեն որ փափկախօս աղջիկները կարծուածին չափ
 կրթեալ եւ համեստ չեն, սակայն դեռ նոցա հետ կու-
 ղեն անցնել իւրեանց օրերը՝ իբր անտառներ զմայլեցը-
 նող սոխակներու քով: Այն երիտասարդք թէ եւ շատ
 աղէկ համոզուած են թէ օրիորդաց արտաքին նոր քաղա-
 քավարական վարմունքները գրաւական չեն անոնց բուն
 վարմունքին, բայց եւ այնպէս դեռ խաբուողներ շատ
 են անոնցմէ. նմանապէս ալ օրիորդք երիտասարդաց
 ամեն արտաքին երեւոյթները թէ եւ գիտեն որ կեղծ
 են, սակայն դեռ հաճելի է իրենց նոր ածիլուած, շրտ-
 կուած եւ եղոտած մազերով, Նորութեան յարմար ա-
 մեն զարդարանքներով, բերանին ճարպիկ խօսքերով
 եւ վարմունքին արդի քաղաքավարական ձեւեր ունե-
 ցող երիտասարդաց հետ յարաբերութիւն սկսելու:

Խեղճ երիտասարդներ եւ օրիորդներ խնդրեմ վայր-
 կեան մը կանկ առէք ուր որ էք, եւ միանգամ քննեցէք
 անցեալը եւ տեսէք թէ այդ ձեր բռնած ընթացքներ-
 նուդ վախճանը ի՞նչ է. տեսէք թէ արդեօք կայ ըն-
 տանիք մը որոյ երկու գլխաւոր անհատները ձեր արդի
 ընթացքներովը ամուսնացած եւ հիմա երջանիկ լինին
 . . . ամենեւին չիկայ, մի՛ պարտաւ տեղը ժամանակ վատ-
 նէք, ես ինքս ձեզի այս կէտերուս նկատմամբ խօսելէս
 առաջ ամենքն աչքէ անցուցած եմ եւ բնաւ չեմ գտած
 այնպիսի ընտանիք մը որ Նորասիրութեան հետեւողք
 եւ միանգամայն երջանիկ լինի. . . : Ընտանեկան եւ ընկե-
 րական երջանկութեանց առաջին եւ գլխաւոր կործա-

նիչը եւ թշնամին եւ ամեն տեսակ թշուառութեանց
նախնական շարժառիթը Նորասիրութիւնն է . մի տա-
րակուսիք հաւատացէ՛ք իմ խօսքիս որ ձեր բարեկամն
եմ՝ եւ բարեացակամը , եւ հաւատացէ՛ք ինձ նաեւ թէ
Պարզութեամբ միայն դուք կրնաք ձեր փնտռած
երջանկութիւնը ձեռք անցնել , վասն զի պարզութիւ-
նը այնպիսի յանգամանք մը ունի որ անդորրութիւն ,
խաղաղութիւն , սէր , երջանկութիւն կընծայէ ամեն ա-
նոնց որք իրեն կ'աշակերտին . Պարզութեամբ կամ Պար-
զասիրութեամբ միայն հնարաւոր է ազատիլ խել մը
անպիտան եւ անկարեւոր՝ ծախքերէ . Պարզասիրու-
թեամբ միայն հնարաւոր է պահել բնական գեղեցկու-
թիւնը , Պարզասիրութեամբ միայն կարելի է անկեղ-
ծութիւնը . եւ ասոնցմով հետեւաբար շատ հեշտ եւ
դիւրին է այնպիսի երջանկութիւններ ձեռք անցընել
որոնց համար կ'հալիք կ'մաշիք այժմ հեծելով եւ
հառաչելով :

Երիտասարդք եւ օրիորդք Պարզասիրութեան հե-
տեւեցէ՛ք շուտով տեսնելու այն երջանիկ օրերը որոնք
քիչ մըն ալ թէ ուշանաք անհնար պիտի լինի ձեռք ան-
ցընել . երիտասարդներ դուք որ առտուընէ մինչեւ ե-
րեկոյ արիւն քրտինք մտնելով , ուրիշներու ծառայե-
լով , ասդիս անդին վազելով , մէկուն մէկալին աղա-
չելով , հեծելով , հառաչելով , ստելով , բարկանալով
եւ այլն եւ այլն քիչ մը ստակ կը շահիք , մի այդքան
ալ եւս հետեւիք Նորասիրութեան , գիտցէ՛ք քիչ մըն ալ
ձեր աշխատութեան յարգն ու անձնական արժէքը .
խնդրեմ՝ դուք որ շատ անգամ մեծամեծ միասներ տե-
սած էք փայլուն օրիորդներէն , ալ դադարեցէ՛ք անոնց
խարուելէն . հեռացէ՛ք , իմ սիրելի բարեկամներս , հեռա-
ցէ՛ք կաղաչեմ ամեն զարդարուն օրիորդներէն . մի մօ-
տենաք , մի բարեկամութիւն ընէք , մի սիրէք եւ մի յար-
գէք այն օրիորդները որ ձեզ հետ փոխանակ պարզա-
սիրութեան օրէնքներով շարժելնուն՝ փոխանակ պարզ ,

թեթեւ , ածան եւ մաքուր հանդերձանքներով տեսնու-
 ւելնուն՝ ամենածանր , փառաւոր , շքեղ , սուղ եւ գոյն-
 զգոյն կերպասներով եւ ուրիշ զանազան զարդարանք-
 րով կ'տեսնուին , եւ փոխանակ պարզախօս եւ պար-
 զաշարժ լինելնուն՝ զանազան վարպետութեամբ եւ ար-
 դի սովոր - քաղաքավարական վարմունքով ձեզ իրենց
 սեպհականել կ'ջանան . երիտասարդներ , խնդրեմ մի
 քսէք « ուրբան շատ կը խօսիս եւ կ'կրկնես » , վասն զի
 հաւատացէք ինձ որ սա ժամանակիս մէջ եթէ կայ մէ-
 կը որ ձեր կացութեան վրայ ուղիղ տեսութիւն եւ կա-
 րեկցութիւն ունի , ան ալ ես եմ . ես՝ որ ուխտ ըրած
 եմ մինչեւ մեռնիլ ձեր բարեացն համար ամեն ձեռքէս
 եկածն ընելու , ձեր վտանգները ձեզի յայտնելու եւ
 թէ որ կարելի է ձեզ այնպիսի ընթացքի մը եւ կացու-
 թեան մը առաջնորդելու ուր միայն հնարաւոր է ձեզ
 երջանիկ լինիլ :

Եւ դուք օրիորդներ , ալ դադրեցէք յարգ ընծայելէն
 Նորասիրութեան հետեւող երիտասարդաց . թող անց-
 եալ սերունդը զձեզ համոզէ թէ Նորասիրութեան աշա-
 կերտ երիտասարդ մը (ինչպէս օրիորդ մի ալ) չկրնար
 բարի ամուսին լինել , չկրնար զձեզ սիրել եւ հաւատա-
 րիմ մնալ . ՉԿՐՆԱՐ . . . ԱՆՀՆԱՐ է որ Պարզասիրութեան
 օտար երիտասարդ մը (ինչպէս նաեւս օրիորդ մը) կա-
 րենայ գիտնալ թէ սէրն ինչ է . սէրը կ'փախչի ՆՈՐԱՍԻ-
 ՐՈՒԹԵՆԷՆ . սէրը որ միմիայն պարզասիրութեան հետ
 կրնայ մնալ անբաժանելի կերպով , ուստի դուք եւս կը
 խնդրեմ իրենց անձնական յարգն ու աշխատութիւններ-
 նուն արժէքը չճանաչողներէն յոյսերնիդ կտրեցէք , յա-
 մարումնիդ պակսեցուցէք , հեռացէք անոնցմէ զզուելով ,
 վասն զի ի՞նչպէս կարելի է որ իւր աշխատութեան յար-
 գըն ու անձնական արժէքն չգիտցող երիտասարդ մը
 գիտնայ ձեր յարգն ու արժէքն , միթէ հնարաւոր բան է
 որ նոքա իրենց անձէն աւելի ձեզ սիրեն եւ յարգեն . . .
 յիմարութիւն չէ՞ մի այսպէս յոյս մը աւնենալ :

Ամեն երիտասարդ եւ օրիորդ որ այս տեսարակս
կը կարդայ, թող խորհի մի անգամ թէ որն է նշան եւ
սպացոյց մտաց կատարելութեան եւ վեհանձնութեան,
Նորասիրութիւնը թէ Պարզասիրութիւնը, (թէ որ հը-
նար լինէր այս երկու բառերը իրարու մօտ չալիտի գրէի),
տեսէ՞ք մի անգամ լեռնականները եւ վայրենի մարդիկ-
ները որքան սէր ունին կարմիր եւ նման գոյներուն վը-
րայ, եւ մեք զանոնք շատ անգամ կոչու (խմայըլ) չե՞նք
անուանէր, եւ ինչո՞ւ. վասն զի, շատ աղեկ կը տես-
նենք թէ նոքա ճշմարիտ վեհանձնութիւն եւ մտաց կա-
տարելութիւն չունենալնուն համար է՝ որ փայլուն գոյ-
ներու սիրահար են. ուստի եւ մեր այս ընթացքը չի
հաստատէր թէ Նորասիրութիւնը կոչութիւն է, թէ նա
վեհանձնութեան եւ մտաց կատարելութեանը սլակասու-
թեան արդասիքն է, ապա ուրեմն ինչո՞ւ մենք դեռ սի-
րահար եմք փայլունութեան, հաստատելո՞ւ համար թէ
մենք եւս կոչու եմք. . . կ'խնդաս գուցէ իմ այս ըսած-
ներուս վրայ, ընթերցող (թէ որ նորասէր երիտասարդ
մը կամ օրիորդ մի ես) անանկ չէ՞, հոգ չէ խնդա՛, բայց
հաստատ գիտցիր որ իմ ըսածներուս անհերքելի ճշ-
մարտութիւններ լինելը փորձը քեզի սլիտի յայտնէ
բայց գուցէ ան ատենը երբ քեզի համար ալ երջան-
կութիւն եւ խաղաղութիւն չիկայ:

Երիտասարդներ եւ օրիորդներ, մտաց կատարելու-
թիւն ստացէ՞ք եւ վեհանձնութիւն, եւ ձեր երջանկու-
թիւնը սլարզասիրութեան մէջ փնտռեցէ՞ք, սլարզասի-
րութեան մէջ կըսեմ որ կենաց ամեն դառն հոգերը կը
բառնայ մարդուս որտին մէջէն եւ աղնուութիւն կու-
տայ նորա. տեսէ՞ք ինչպէս սլարզասէր են եւ էին՝ այն
ամեն աշխարհօգուտ երեւելի մարդիկները, որ ժամանակ
ժամանակ երեւցան եւ կերեւնան աշխարհիս վերայ.
կը հաւատամք ինձ թէ որ ձեզի իմացնեմ թէ հռչակա-
ւորն Արիպալտիին ամբողջ ձեռք մը հագուստը քսան
եւ վեց ֆրանքի արժողութիւն ունի. կ'հաւատամք թէ որ

ձեզի ըսեմ՝ թէ Ներսիսայի թագուհիները եւ թագաւորները եւ մեծամեծ մարդիկ՝ չափազանց սրբապետ են, ուրեմն իմ սիրելի ընթերցողներս եկէ՛ք Պարզասէր եղի՛ք պարզ հագուեցէ՛ք, սրբ խօսեցէ՛ք, եւ սրբ վարմունք ունեցէ՛ք, որոնցմով աւելնայ ձեր յարգն ու արժէքը. այս պատճառով տեղի ունեցած մեծամեծ չարեաց եւ ապերժանկութեանց առջեւն առնուի, եւ մարդկային ընկերութեան ձեր այս ընթացքին պատճառաւ կրած զրկանքները վերնան:

Թէ եւ չէի ուզեր այս գլուխս աւելի երկարել, սակայն եւ հարկ է ինձ հոս յիշել թէ Պարզասիրութեան պահասութիւնը եւ Նորասիրութեան տիրապետութիւնըն է գլխաւոր պատճառ երիտասարդաց չամուսնանալուն, եւ մեծ իրաւամբ, վասն զի ինչպէ՞ս հնարաւոր է է որ ամեն տանջանքներով քիչ մը ստակ շահող երիտասարդները համարձակին այնպիսի օրիորդի մը հետ ամուսնանալու, որ Նորասիրութեան վարժուած է: Այս օրիորդք եւ օրիորդաց ծնողքները ամենեւին պատճառ չունին երիտասարդաց դէմ տրտունջ ընելու եւ իրենց աղջկանց տունը մնալուն համար դժգոհալու եւ մանաւանդ զարմանալու, երբ երիտասարդք ստակի գումար մը կը խնդրեն իրենց աղջիկները առնելու համար, վասն զի շատ դիւրին է խորհիլ թէ երիտասարդները բաւական խելք ունին մտածելու թէ՛ եթէ իրենք ամուսնանան այնպիսի աղջկանց հետ որոնք Նորասիրութեան հետեւողք են, հարկաւ շատ նեղութիւններու ենթակայ պիտի լինին զանոնք գոհ ընելու մասին, իսկ այս տեսակ ամուսնութեանց հետեւանքը բացատրելու հարկաւորութիւն չունինք քանի որ աչքերնուս առջեւը այնքան օրինակներ ունինք, որ անհնար է չի տեսնելը:

Ուստի եթէ օրիորդները կը փափաքին որ տունը չի մնան թող այսօրուրնէ՛ անմիջապէս Պարզասիրութեան օրէնքը ընդունին եւ ի գործ դնեն, ծնողք եւս եթէ կու-

Կեն իրենց աղջիկները ամուսնացնել թող իրենց առաջին
 դաստիարակութիւնը ինի իրենց աղջկանց Պարզասիրու-
 թիւն ուսուցանել եւ անոր վարժեցնել. . . որքան գեղեցիկ
 է այն օրիորդը ո՞ր աժան, թեթեւ, մաքուր եւ պարզ
 հանդերձներով զարդարուած է. պատկերաց մէջ հրեշ-
 տակները լոկ ճերմակներ հագած կը նկարուին որ իմ
 ըսածս կը հաստատեն. մտաց կատարելութիւն, վե-
 հանձնութիւն եւ ճաշակ ունեցող երիտասարդ մը կամ
 որ եւ իցէ մարդ՝ զմայլելով կնայի այն օրիորդին, որ
 Պարզասիրական օրէնքներուն համաձայն զարդարուած
 է. իսկ հեգնութեամբ եւ արհամարհանօք կնայի այն
 օրիորդին վրայ որ Նորասիրական օրէնքներուն համա-
 ձայն ամենայն փառաւորութեամբ զարդարուած եւ
 ուռած է. հպարտ, ինքնահաւան եւ ծաղրելի սիրամարդի
 մը նման. . . ես չեմ քաշուիր նաեւս ըսելու թէ ընդ-
 հանրապէս աւելի տգեղ եւ անկիրթ օրիորդներն են որ
 Նորասիրութեան կ'հետեւին. ինչպէս նաեւս անառակ եւ
 վատահամբաւ կիները՝ որ պղծութեամբ վառուած բո-
 լոր ստակին միշտ փառաւոր հանդերձանքներու հա-
 մար կ'մոխեն, եւ թէ որ չեմ սխալիր ամենէն փառաւոր
 հանդերձանքներ հագնողները, ամենէն լեզուանինե-
 րը եւ ամենէն աւելի արդի սովոր-քաղաքավարա-
 կան վարմունքները նոքա ունին. իսկ գեղեցիկ եւ
 համեստ օրիորդները բնականաբար անտարբեր կլինին
 Նորասիրութեան, եւ շատ հետամուտ են Պարզասիրու-
 թեան: Մեր վերոյգրեալ բոլոր խորհրդածութիւններէն
 ալ պարզ է տեսնել թէ ինչ ընթացք ունին երիտասարդ-
 ները եւ օրիորդները եւ միանգամայն դժուար չէ տես-
 նել թէ նոցա այս բռնած ընթացքը բաւական է միայն
 երիտասարդները գիճութեան եւ անառակ կանանց ձեռ-
 քը մատնելու, քանի որ, թէ որ փոխանակ Նորասիրու-
 թեան (որոյ մէջ կ'բովանդակին բոլոր անկարեւոր ծախ-
 քերը) Պարզասիրութիւնը (որոյ մէջ կ'բովանդակին ա-
 մեն անտեսական եւ օրինաւոր խնայողութիւնները) ըն-

դունուած լինէր եւ երիտաւարդք եւ օրիորդք այս ետ-
քինիս վարժուած լինէին . կրնամ ըսել թէ հիմա երի-
տաւարդաց եւ օրիորդաց ինը տասներորդը՝ արդէն
զաւակաց տէր երջանիկ ծնողքներ պիտի լինէին յօգուտ
մարդկային ընկերութեան եւ Հայ ազգին եւ անտա-
րակուսելի է թէ՛ եթէ Նորասիրութիւն չի լինէր անա-
ռակ կանանց մեծագոյն մասը պիտի փրկուէր :

Ի՛նչ զարմանալի էակ է մարդս , որ թէ եւ այս աշ-
խարհիս մէջ արարածոց գերագոյնն է , թէ եւ կատար-
եալ ազատ է եւ թէ եւ երկնից իրեն շնորհած դատու-
ղութեան շնորհիւր կարող է՝ չարը բարիէն եւ օրինաւո-
րը ասօրինաւորէն որոշելու , սակայն չեմ գիտեր ինչ մեծ ,
անսեռանելի եւ անմեկնելի ազդեցութեամբ կամ մղմամբ
մը այնպիսի ընթացք մը ընտրած եւ բռնած է , որ մի
միայն իւր ասկերջանկութեանը պատճառ կ'լինի .
բոլոր մարդիկ երջանկութիւն կ'փնտռեն . երջանկու-
թիւնը իրենց ձեռքն է (երջանկութիւնը բաւականասի-
րութեան մէջ է) բայց չեմ գիտեր ինչո՞ւ համար նոքա
իւրեանց փնտռածը ձեռք անցնելու եւ վայելելու համար
հարկ եղած միջոցը գործածելուն տեղը , ճիշդ , իւր փըն-
տածը ձեռքէն հանելու եւ բոլորովին կորսնցնելու
ճամբան բռնած է շարունակ ողբալով թէ « այս աշխար-
հիս մէջ երջանկութիւն չիկայ » :

« Այս աշխարհիս մէջ երջանկութիւն չիկայ » ...

Անմարդավայել յիմարարանութիւն . յիրաւի որ ոչ
տիեզերաց Արարչին պատիւ կ'բերէ եւ ոչ մարդկու-
թեան : Նախախնամութեան պատիւ չի բերեր , վասն
զի այս խօսքով ուրիշ բան չի հասկցուիր , եթէ ոչ ի-
մացնել թէ Աստուած տանջանարանները ստեղծած է
մարդս տանջելու համար , մարդս՝ որ ասկից առաջ բան
մը ըրած չունի Աստուծոյ դէմ , մարդս՝ որ այնքան նը-
ռաւատ է Աստուծոյ քով , որ հազիւ Աստուծոյ վեհանձ-
նութեանը կիցնայ առանց ղեւաւորագոյն պատճառի մը զայն
այնպիսի աշխարհի մը մէջ ստեղծէ որ մինչեւ վերջը

տանջուի առանց ամենեւին երջանկութեան համեմատ
 ներու, եւ մանաւանդ՝ ասկից սա ալ կ'հետեւի թէ քա-
 նի որ մարդս դեռ Աստուծոյ դէմ բան մը չըրած թըշ-
 ւառութեան մատնուած է, ըսել է որ իւր հանդերձեալ
 վիճակները լաւագոյն չեն կրնար լինիլ . . . բայց չէ, այս-
 պէս չէ իրողութիւնը. աշխարհս երջանկութեան աշ-
 խարհ է, բայց մարդս որ ազատ արարած է մի է, բնու-
 թեան օրէնքներուն յարմար չգալելով՝ կ'պատժուի, եւ
 որովհետեւ նա չգիտեր թէ ինքն բնութեան դէմ դի-
 նելուն համար ապերջանիկ կ'լինի, անոր համար միշտ
 « երջանկութիւն չկայ կ'դռչէ » բայց յուսալի է որ երբ
 մարդկային ամբողջ սեռը ուսանի բնութեան ամեն օ-
 րէնքները եւ իւր անձին բնութեան հետ ունեցած յա-
 րաբերութիւնները՝ ան ատենը՝ « բոլոր տիեզերքի մէջ եր-
 ջանկութիւն կայ » պիտի աղաղակէ, եւ ան ատենը պի-
 տի ճանչնայ այն հզօր եւ մարդասէր Էակը որ իւր ա-
 ըրածներուն համար՝ բնաւ տանջանարաններ ստեղծած
 է եւ ամենեւին պատճառ չունի ստեղծելու : Տեսանք
 այս գլխուս մէջ Նորասիրութեան տխուր հետեւանք-
 քեր, ուրեմն արժան եւ օրինաւոր չէ՞ որ մենք 'ի սէր
 մարդասիրութեան ասկից յետոյ ամեն ջանքերնիս 'ի
 դործ դնեմք զանի մեր մէջէն հալածելու եւ պարզա-
 սիրութիւնը ամեն տեղ քարոզելու եւ տարածելու : մի
 թէ աններելի յանցանք եւ յիմարութիւն ըրած չ'պիտի
 լինիմք թէ որ Նորասիրութեան այսքան մնասներուն եւ
 Պարզասիրութեան այնչափ օգուտներուն տեղեակ եւ
 համոզուած լինելնուս յետոյ՝ դեռ անտարբերութեամբ
 կանգնիմք եւ այս մասին մեզի ինկած պարտաւորու-
 թիւնը չկատարեմք, ուստի ամենաանկեղծ թախան-
 ձանքով կ'խնդրեմ այս տեսրակս կարգացողներէն որ
 Պարզասիրութեան սկզբունքը եւ անոր օգտակարու-
 թիւնը ամեն տեղ քարոզեն եւ ջանան որ Նորասիրու-
 թիւնը հալածուի եւ նախատուի ամեն տեղ եւ ամե-
 նէն . . . ճշմարիտ մարդս ան է որ մարդկային ընկե-

յութեան օգտակար եղած մէկ սկզբունք մը քարոզելու չդանդաղիր :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕՐԻՈՐԴԱԳ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿԸ

" Երիտասարդութեան արդի վճակը
Մահ կ'սպառնայ մարդկային շէնքին : "

Տեսրակիս առաջին գլխոյն մէջ Նորասիրութեան սլաւաճառաւ երիտասարդաց եւ օրիորդաց ամուսնանալու անկարող լինելնին յայտնելնուս յետոյ՝ բնականաբար կարտաւորիմք նոցա արդի կացութիւնը նկարագրել եւ յայտնել թէ ամուսնութիւնը որքան կարեւոր է, իսկ ամուսնանալէ հետի մնալը որքան վտանգաւոր . . . այս կէտս լաւ մը բացատրելու համար նախ սկստաւոր ենք, Երիտասարդաց եւ Օրիորդաց արդի ցաւալի կացութիւնը նկարագրել :

Այն օրը երբ մենք Հայ երիտասարդութեան ներքին կացութիւնը քննելու ելանք՝ նորա աղետալի ախտաւորութիւնը տեսնելով՝ զարհուրանքով մը ափերնիս ճակատնուս զարկինք եւ շուարեցանք, ըստ որում ինչ որ շէինք փափագէր տեսնել՝ զայն գտանք նորա վերայ, իրաւ որքան որ քիչ մը յոյս ունէինք թէ գուցէ մեր կասկածները եւ երկիւղները երեւակայական են, սակայն փորձը եւ քննութիւնը երբ մեր գտնել չուզածը առջեւնիս հանելով սրտերնիս դառնասլէս վշտացուց, արդարեւ չէ թէ միայն ասլշիլ եւ շուարիլ՝ այլ քարանալ անգամ՝ օրինաւոր էր մեզ . ինչսւ որ մեր ըրած չքնքնութիւններէն եւ հետազօտութիւններէն սա գտանք թէ Հայ երիտասարդութիւնը բոլորովին տգիտութեամբ

Դանկեր Բ.

ինքզինքը այնպիսի մոլութեանց տուած էր, որոնց քստմենի արգասիքները աննկարագրելի են լիովին, վասն զի չէ թէ միայն իմ տկար գրիչս, այլ աշխարհիս հին եւ նոր իմաստասիրաց պերճաբանական կարողութիւնները թէ ունենամ տակաւին անհնար է որ կարենամ լիովին նկարագրել գիճութեան եւ հեշտական շրջալութեանց արգասիքները. ուստի հոս թող ներելի լինի ինձ ըսել թէ մարդս յիշեալ մոլութիւններով չէ թէ միայն իւր կեանքին կեսէն աւելին կ'կորսնցնէ, այլ քնացեալ կեանքն ալ այնքան տաժանելի կլինի որ մարդ չկրնար երախտաւէտ որտով շնորհակալ լինիլ վերին Տեսչութենէն իրեն կեանք շնորհած լինելուն համար:

Պէտք է գիտնան ամեն Հայ պատանիք, երիտասարդք եւ ՉՄՓԱՀԱՍՔ թէ մարդկային շէնքին առաջին եւ ամենէն գլխաւոր կործանիչը Գիճութիւնն է. Գիճութիւնը՝ որ զանազան ճամբայներով մարդըս դեռ պատանի չեղած վրան յարձակելու կաշխատի, Գիճութիւնը՝ որ իւր ձեռքն անցուցած որսը մինչեւ գերեզման քարչել կ'իսափաքի, Գիճութիւնը՝ որ մարդկային կենդանականութեան ամենէն հարկաւոր եւ նախնական առողջարար տարերքը ծծելով մարդս կը մախք կդարձնէ, եւ յետոյ մէկ հարուածով մահուան գիրկը կնեստէ զայն, զայն՝ որ հազիւ թէ իմացաւ կեանք ունենալը:

Ահ, Գիճութեան աշակերտները եւ սիրահարները ուր էր թէ մի անդամ խորհէին թէ ի՞նչ կ'ընեն. ո՞ւր էր թէ նոքա համազուէին թէ իրենք իրենց ձեռքերով ինքզինքնին զրկելու վրայ են այնպիսի երջանկութիւններէ եւ բարօրութիւններէ՝ առանց որոնց կեանքս Սահարայի անապատին եւ կամ սառուցեալ բեւեռներուն պիտի նմանի. ո՞ւր էր թէ պատանիք, երիտասարդք եւ ՉՄՓԱՀԱՍՔ ուսանէին թէ իրենք վարդենիի մը կնամանին, կարօտ այն տերեւներուն որ շուք կընեն իւր վերայ արեգակին կիզիչ ճառագայթներէն գինքը պահպանե-

լու համար, եւ ասոր հետ 'ի միասին ուսանելին թէ Գի-
ճութեամբ իրենք անձամբ իրենց ձեռուններովն փըր-
ցունելու եւ նետելու վրայ են գիրենք պաշտպանող տե-
րեւները, որ վերջը արեգակին ամենէն տկար մէկ ճա-
ռագայթովը շորնան ու մեռնին. ո՛ր էր թէ ամեն
մարդ գիտնար թէ ոգելից ըմպելիքներու դործածութիւ-
նը, որկրամուտութիւնը, մարմինը անմաքուր սլահելը, գէշ
օդ ծծելը եւ գէշ ջուր խմելը շատ անգամ մարդկային
կենաց հարիւրին քսան տարիները կ'կտրեն, իսկ Գի-
ճութիւնը հարիւրին քառասուն, յիսուն եւ շատ անգամ
ութսուն տարիները կ'կտրէ միշտ: Այո՛ կարելի է որ
մարդ մը առողջապահական ամեն օրէնքներուն դէմ
դործէ եւ ութսուն կամ հարիւր տարիներ կեանք ու-
նենայ, սակայն կենաց ամենէն կարեւոր տարերքը մըս-
խողը՝ այսինքն գիճութեան հետեւողը, անհնար է որ
յիսուն տարիներ ապրի եւ ասոնց համար յիսուն տա-
րիներ կեանք ունենալն անգամ կամ հրաշք է եւ կամ
բնութեան ամենամեծ մէկ շնորհքը:

Հեշտական շռայլութեան գալով՝ հազիւ թէ կրնամ
րաւական խօսք գտնել համոզելու իմ ընթերցողներս
այս մոլութիւններէն յառաջ գալիք չարիքներուն դառ-
նութեանը, ըստ որում հեշտական շռայլութեամբ ալ
մարդկային կենդանական տարերքը կ'փճանայ եւ նմա-
նասլէս նա՛ որ այս մոլութեան մէջ կ'գտնուի:

Հոգ չէ թէ մարդ մը ազատ լինի կամ ամուսնաց-
եալ, իւր առաջին խորհելիքը այս մոլութեան գերի չի
լինելն է. ազատ մարդ մը իրաւ է որ այս մոլութեամբ
միայն ինքզինքը կ'սպաննէ, սակայն ամուսնացեալք ի-
րենց հետ 'ի միասին կիներնին եւ շատ անգամ ալ զա-
ւակնին կ'սպաննեն. ինքզինքնին կ'սպաննեն՝ ստէպ մեր-
ձաւորութեամբ. կիներնին կ'սպաննեն՝ նոցա ուզած կամ
չուզած ժամանակը զանոնք նեղելով եւ եղծելով այն
դործարանները, որոնց առողջութիւնը իգական կազմու-
թեան համար ամեն բանէ առաջ կարեւոր է. եւ որոնց

ստէպ մերձաւորութեամբ ենթակայ եղած վատառողջութիւնն ուղղակի կ'վրդովէ ամբողջ իգական դրութիւնը . զաւակնին կ'սպաննեն շատ անգամ՝ իրենց յղի կիներ չափէն եւ կարեւոր եղածէն աւելի տանջելով :

Ինչպէս որ գիճութիւնը՝ նոյնպէս ալ հեշտական շռայլութիւնը իւր անթիւ վտանգաւոր հետեւանքները ունի , եւ ամուսնացեալ մարդոց մեծագոյն մասը այս մոլութեան պատճառաւ կ'մեռնին , ինչու որ ինչպէս ուրիշ անգամ ալ ըսած եմք , այս մոլութեամբ մարդու ջիղերը այնքան կ'տկարանան՝ որ ալ չեն կարենար բանի մը դիմանալ եւ հետեւարար երբ այս մոլութեան ենթակայ եղող մարդ մը դիպուածով մը թէ պաղի՝ ջիղերուն իրեն չօժանդակելովը ստամոքսի , ուղեղի եւ կամ աղիքներու հիւանդութիւն մը կ'ստանայ եւ կ'մեռնի :

Ամեն տեսակ հիւանդութեանց միայն երկրորդական պատճառներն են որ կ'յիշուին առհասարակ , բայց պէտք է գիտնալ թէ գիճութեան եւ հեշտական շռայլութեան մոլի չեղող մը պաղի ալ կրնայ դիմանալ տաքի ալ , քանի որ յիշեալ մոլութեանց սիրահար մը կամնոյն մոլութեանց գերի եղող ծնողաց զաւակ մը՝ փոքրիկ պատճառաւ մը շատ ենթակայ է հիւանդ լինելու եւ մեռնելու . բժշկական բոլոր ջանքերը 'ի դերեւ հանող հիւանդները ասոնք են միշտ . . . խեղճ բժիշկները իրենց ամեն ջանքն ու վարպետութիւնը 'ի գործ կ'դնեն ունայն տեղը , վասն զի ինչպէս հնարաւոր է որ կես մեռած մարդ մը հիւանդանայ եւ առողջանալու յարմար լինի . . . թէ որ հնարաւոր է փոքրիկ մակոյկի մը մէջ գտնուած երկու նաւաստիով ահագին պատերազմական նաւ մը հոսանքի դէմ տանիլ , հնարաւոր է եւս գիճութեան եւ հեշտական շռայլութեան մոլի եղող մը հիւանդանալէն վերջը բժշկական դեղերով բժշկուիլ :

Որքան որ մենք « ԳԵՐԵԶՄԱՆՔ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ » անուն աշխատասիրութիւննովնիս նկարագրեցինք հայ

պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան՝ գիճութեան եւ հեշտական շռայլութեան պատճառաւ ենթակայ եղած խղճալի կացութիւնը, սակայն հիմա շատ աւելի տեղեակ եղանք նոցա վերայ, ըստ որում ասկից առաջ մեր ունեցած տեսութիւննիս հազարասլատիկ աւելցաւ եւ սրտերնուս նոցա վերայ զգացած կարեկցութիւնը անթուելի կերպով բազմապատկուեցաւ, անանկ որ այս վարկենիս մէջ մեր ամենէն նախնական եւ անհրաժեշտ պարտաւորութիւնը կ'սեպենք ամեն հոգ եւ մտածմունք թողուլ եւ փութալ արդէն գերեզմանաց մէջ թաւալեալ երիտասարդութեան օգնութեան հասնելու:

Վերոյիշեալ աշխատութիւնս հրատարակած միջոցիս՝ որքան որ կը կարծէի թէ երիտասարդութիւնը գիճութեան եւ հեշտական շռայլութեանց պատճառաւ կենաւորապէս տուփական եւ ջղային հիւանդութեանց տէր եղած է, սակայն ամենեւին չէի կրնար երեւակայել թէ արդէն նորա արմատը չորնալ սկսած է եւ տուփական հիւանդութիւնք զանի նուաճած եւ կործանած են. ես կը կարծէի թէ յիշեալ մոլութիւնները եւ հիւանդութիւնները դեռ քիչերը գերած են, բայց չէի կրնար հաւատալ թէ երիտասարդութեան, պատանեկութեան եւ չափահասութեան հարիւրին իննսունեւինը իրենց ժամտահոտ ճիրաններուն որս ըրած են. բայց երբ ասոնցմէ հարիւրաւորներ շնորհակալութիւննին բերաննին ինձ հետ տեսնուեցան՝ սոսկացի եւ ալ անտարակոյս եղայ նոցա աներեւակայելի վտանգաւոր կացութեան մէջ գտնուելնուն, եւ միանգամայն զգացի թէ եթէ բարերար ձեռք մը զանոնք ազատելու շփոթայ, արեւակեզ վարդենւոյ մը նման պիտի ընկճին նոքա մահուան դռն եւ դժոխքմբեր հարուածներուն ներքեւ:

Ահ, կարծես թէ բաւական չէր իմ թափած արտասուքս հազարաւոր պատանեաց եւ երիտասարդաց լռիկ շիրիմներուն վրայ. կարծես նոցա գիճութեան եւ հեշ-

տական շռայլութեան պատճառաւ տարածամ մահուան
մանգաղին ենթակայ լինելնուն համար սրտիս կրած կոկի-
ծըն ու ցաւը հերիք չէր, ահաւասիկ դողդղացող երիտա-
սարդութիւնը ժանտախտահար ինձ կ'մօտենայ, եւ իւր
արտաքին խաբէական կերպարանքը մէկդի նետելով՝
իւր շոր, թունաւորուած եւ փտտած կմախքը ինձ կ'ներ-
կայացնէ աղիողորմ հայեցուածքով, օղնութիւն կ'սնդրէ
ինձմէ նա իւր հեշտական թշնամիներէն ազատելու,
ըրած կորուստին տեղը լեցնելու, իւր բնական կենդա-
նութիւնը ձեռք բերելու եւ այս քաղցր կեանքէս իւր
իրաւացի բայց կորսնցուցած բաժինը ստանալու :

Արդարեւ նա որ շմտածեր երիտասարդութեան վը-
րայ, եւ կարեկցութեան չ'չարժիր արարածոց ամենէն
ընտիր մասին այս սրտատոչոր կացութիւնը տեսնալով՝
ամբարիշտ մը եւ տարտարոսական ճիւղ մի է :

Թող լսեն բոլոր ազգայինք թէ Հայ երիտասարդու-
թիւնը խիստ եղկելի կացութեան մը մէջ կ'գտնուի այ-
սօր, եւ շատ երիտասարդներ որ այսօր ուրախ եւ զը-
ւարթ կերեւան՝ վաղն ծռած գլխով գերեզմանաց մէջ
պիտի մտնեն իրենց նախորդներուն նման : Այո՛, մեր
ազգին այս թանկագին մասը որ այսօր նորատունկ ծառի
մը նման մեծամեծ յոյսեր կուտան՝ վաղն յանկարծ
չանթաւար ծառի մը նման պիտի յերկիր տապալին այ-
րած եւ մոխիր դարձած :

Վերջապէս ԱՆՀՆՎԻՐ է որ կարողանամ կատարելա-
պէս նկարագրել երիտասարդաց երկիւղալից կացութիւ-
նը, անկարելի է որ բացատրեմ թէ գիճութիւնը եւ հեշ-
տական շռայլութիւնը ինչպէս ուժգնութեամբ եւ երա-
գութեամբ չափահասներէն սկսեալ մինչեւ պատան-
եաց երակներուն մէջ տարածած են իրենց մահահոտ
թոյնը. ուստի թող ներելի լինի ինձ այս մասին մէջ ու-
նեցած անկարողութիւնս, եւ ընթերցողք թող մէկ խօս-
քէս հազար հասկնալով հարկ եղած կարեկցութիւնը ու-
նենան նորաբոյս սերունդին վրայ :

Բաւական սեպելով երիտասարդութեան արդի կացութիւնը նկարագրելնիս, քիչ մըն ալ աչուրնիս այն սեռին վրայ դարձնեմք որոյ եթէ « բնութեան գերազնիւ ծաղիկ » անունը տամք՝ չեմք սխալիր, եւ որն որ արական սեռէն կ'տարբերի իւր կազմական եւ դիմական գեղեցկութեամբը, փափկութեամբը եւ մանրութեամբը. եղով որ մարդկային օրէնքներուն անբաւականութեան եւ ընկերական պարտաւորութեանց պակասութեանց՝ պատճառաւ մեր երջանկութեան գլխաւոր շարժառիթ եղող այս սեռը այժմ այնպիսի կացութիւն մը ստացած է որ՝ որքան որ անարժէք կընէ զինքը՝ նոյնքան մեծ անպատուութիւն կ'ընէ մեր վրայ որ ինքզինքնիս անոնց իշխան կարգած եմք . . . այն եթէ մեք իշխան եմք եւ կանայք հպատակ, արդարեւ նոցա արդի կացութիւնը տիեզերքին առջեւ դմեղ խայտառակելու չափ կարողութիւն ունի . . . րայց թողունք այս կէտիս վրայ քիչ մը ետքը խօսելու, դառնամք այժմ ստորագրել այն դժբընդակ վիճակը որոյ նշաւակ եղած է իգական սեռը :

Նորասիրութեան եւ շատ մը ուրիշ պատճառներով (որոնց վրայ պիտի խօսիմք այս աշխատասիրութիւններնու մէջ) երիտասարդութիւնը խորշելով ամուսնական կեանքէն եւ ինքզինքը տալով անբնական եւ կենասպառ մոլութիւններու, սկսաւ կամաց կամաց ապօրինաւոր աչքով նայիլ գեղեցիկ սեռին վրայ, եւ մոռնալով բոլորովին յիշեալ սեռին ազնուութիւնը՝ սկսաւ զանի միայն իւր հաճութեանը, հեշտական երջանկութեանը համար գործածել. արտական սեռին այս ընթացքը յայտնի է թէ ի՞նչ արգասաւորութիւն կունենայ, իգական սեռը տեսնելով թէ ինքը ալ կորսնցուց իւր արժէքը եւ տեսնելով որ արական սեռը աւելի գեղեցիկին եւ փառաւորին վրայ համակրութիւն կ'զգայ. սկսաւ մոռնալ նա ալ իւր տնտեսական պարտաւորութիւնները եւ աշխատիլ որ թէ արհեստական եւ թէ ուրիշ որ եւ իցէ միջոցներով աւելի գեղեցիկ երեւայ արական սեռին

աչքերնուն , եւ վերջապէս ամեն քաղաքականացեալ
օրիորդք այս սովորութեան մէջ այնքան մոլի եղան որ
այսօր գրեթէ մեծ մրցում կայ նոցա մէջ թէ արդեօք
որն արհեստի միջոցաւ կրնայ ամենէն գեղեցիկ եւ հը-
րապուրիչ երեւնալ :

Արդ յայտնի է ամենուն թէ՛ օրիորդաց այսքան
նուաստ ընթացք մը ունենալէն ի՞նչ չարիքներ կրնայ
արգասաւորիլ . արհեստական այն ամեն միջոցները ո-
րոնց գերի եղած են այսօր գրեթէ ամեն օրիորդք ,
մեծամեծ եւ կենասպառարգասիքներ յառաջ բերելու
վրայ են ամեն օր , որոնց տխուր պատմութիւնները քիչ
անգամ չեմք լսեր . քանի քանի աղջիկներ սնգոյրի
վտանգաւոր սովորութեամբ չէ թէ միայն բնական գե-
ղեցկութիւննին կորուսած են , այլ անոր թունաւոր բը-
նութենէն կեանքերնին փճացուցած են . ըստ որում
պէտք է գիտնալ թէ որ եւ իցէ նիւթ մը որ կը ծած-
կէ մեր մարմիններուն մէկ կողմը եւ կ'արգիլէ նոյն
տեղին արտաշնչութիւնը , շատ վնաս կ'հասցնէ մարմին-
նուն նոյն մասին . իսկ սնգոյրի նման պիղծ եւ թու-
նաւոր շաղախ մը մեր երեսին վրայ տարածելով՝ տա-
րակոյս չկայ որ դէմքերնուն փափկութիւնը եղծուե-
լէն 'ի զատ՝ անշուշտ պիտի թունաւորիմք ալ . նմանա-
պէս արդեօք քանի դեռահաս օրիորդներ նեղ հանդեր-
ձանքներու պատճառաւ գերեզման մտած են : ո՞վ կըր-
նայ չհամոզուիլ նեղ կոշիկներուն վնասակարութեանը
եւ ո՞վ չ'սոսկար երբ իմանայ Քօրսէի ըրած կոտորած-
ները . պէտք է գիտնալ թէ Քօրսէ կոչուած տանջան-
քի գործիքը աղջկան մը փափուկ մէջքը այնքան կը
սեղմէ՝ որ անոր բնական ձեւը կ'անհետացնէ , եւ հետե-
ւարար թէ ստամոքսին , թէ արգանդին , թէ փալոբ-
եան տաշտերուն եւ ձուարարքներուն նեղութիւն տա-
լով անոնց բնական գործողութեանը արգելք կ'լինի եւ
շատ անգամ յանկարծական մահ կ'պատճառէ . կին մը
բնականաբար այնպիսի գեղեցիկ եւ համեմատական

չէնք մը ունի որ անկարելի է առանց զմայլելու նորա վրայ նայելը*։ Իսկ անոր հակառակ նեղ հանդերձնէրով եւ սնգոյրով ինքզինքնին գեղեցիկ ցըցնելու աշխատող կիները կամ աղջիկները այնքան կ'կորսնցնեն իրենց բնական ձեւն որ մարդ սոսկալով կ'պարտաւորի նորա վերայ նայիլ, վասն զի այսպիսի արարած մը երեւակայական ճիւղէ մըն ալ սոսկալի է**։

Հիմա մեր ըսածներէն յայտնի կ'տեսնուի թէ իգական սեռը, արական սեռին սէրն ու համակրութիւնը վաստըկելու համար այնպիսի միջոցներու դիմած է որ յիշեալ սեռն ալ երիտասարդաց չափ վտանգաւոր կացութեան մը մէջ կ'գտնուի առողջութեան կողմանէ, եւ ինչպէս որ երիտասարդք գիճութեան եւ հեշտական շռայլութեան սլատճառաւ, նոյնպէս ալ օրիորդք սընգոյրի, նեղ հանդերձանքներու եւ մանաւանդ Քօրսէի պատճառաւ իւրեանց կենաց մեծագոյն մասը կորսընցնելէն 'ի զատ՝ մնացեալ կեանքերնին ալ անտանելի կ'ընեն, եւ դարձեալ ինչպէս որ երիտասարդք իրենց հեշտական մոլութեանց պատճառաւ բարի եւ օրինաւոր ամուսին լինելու անյարմար կ'լինին, նոյնպէս եւ օրիորդք իրենց վտանգաւոր եւ եղծիչ հանդերձանքներովն եւ զարդարանքներովն բոլորովին անյարմար կ'լինին ամուսնանալու եւ ՄԱՅՐ լինելու։ մեր այս ըսածը ապացոյցանելու համար շատ նեղութիւն չունիմք քաջելու, ինչու որ անթիւ օրինակներ ունիմք առջեւնիս համալուելու համար թէ՛ այն աղջիկները որ Քօրսէի սովորութեամբ իրենց մէջքին ձեւն բնականէն հեռացուցեր են՝ շէն կրնար հանգիստ կատարել այն ամեն պարտաւորութիւնները որ իգական սեռէն կ'պահանջուի ամասական արեան սովորութիւնը որ զրեթէ առանց նեղութեան կ'անցընեն բնական կանայք, տաժանելի նեղութիւններով կ'կատարեն վերոյիշեալ զարդասէր օ-

* Տե՛ս պատկեր առաջին։

** Տե՛ս պատկեր երկրորդ։

որիորդները կամ կիները . յղութեան միջոցը որ գրեթէ անտարբերութեամբ զուարթութեամբ կ'անցնեն Պարզասէր կանայք, անկրեւի տագնապներով եւ վտանքներով կ'անցնեն Նորասէր կանայք . եւ ծննդաբերութիւնը, կամ որդեծնութեան պաշտօնը որ հազիւ զգալով կ'կատարեն իրենց բնական ձեւը չի եղծող կանայք, անստորագրելի ցաւերով, եւ շատ անգամ ալ մեռնելով կը կատարեն Քօրսէի սիրահարները :

Բայ 'ի ասոնցմէ ուրիշ մէկ պատճառ մի ալ կայ որ գեղեցիկ սեռին վիճակը եւ կեանքը տաժանելի կընէ որոյ վերայ ալ եթէ քանի մը խօսք ընեմք աղէկ կը լինի :

Յայտնի է որ երիտասարդ մը ինչ եւ իցէ պատճառաւ թէ որ զրկուի ամուսնական կենաց մէջ մտնելէ, գոնէ նա իւր ցանկական կիրքը թէ եւ ասօրինաւորութեամբ եւ ցաւալի հետեւանքներով, կրնայ յագեցընել սակայն աղջիկները որ երիտասարդներէն աւելի պարկեշտ լինել կ'պարտաւորին, այս մասին մէջ այնքան կը տանջուին որ բաւական բառ չունիմք ստորագրելու . բնութիւնը բոլորովին աննկատ մարդկային վրիպման պատճառաւ սովորականութեան, տիրապետութեան, ժամանակին, (քաղաքականացեալ օրիորդները որ Նորասիրութեան գերի են շատ անգամ ժամանակէն առաջ արուեստի կ'հասնին, որ շատ վտանգաւոր է իգական դրութեան) իւր օրինաց համեմատ օրիորդները արբունքի կ'հասցընէ եւ կիմպնէ նսցա թէ իրենք կնութեան այսինքն յղութեան եւ որդեծնութեան պարտաւորութիւնը կատարելու պատրաստուելու են, բնութեան այս մղումը այնքան զօրաւոր է որ (ինչպէս անհասարկ փորձեր ալ յայտնած են) բան մը չկրնար նորա գէմ գնել, քաղաքականութիւնները որ գրեթէ առաջին ազդեցութեան տէրերն են աշխարհիս եւ մարդկային ընկերութեան վրայ, այս մասին մէջ ինչ օրէնքներ ալ որ դրած են՝ օգուտ մը ըրած չունին . բնութիւնը տակաւին ան-

յաղթելի մնացած է անոնց դէմը . սովորութիւնները որ քաղաքականութիւններէն քիչ մը պակաս (երբեմն շատ աւելի) ազդեցութիւն ունին այս մասին մէջ, բոլորովին յաղթուած եւ խայտառակուած են բնութեան ահարկու հարուածներուն առջեւ . իսկ կրօնքը որ ամենէն աւելի բարձրագլուխ կ'պանծայ մարդկային սեռին վրայ՝ վերահասու լինելով բնութեան զօրութեանը քիչ կամ շատ խոնարհած են անոր առջեւ . վերջապէս որ եւ իցէ ազդեցութիւնք բնութեան գեղեցիկ սեռին տուած այս պաշտօնը յարգել եւ մեծարել պարտաւորուած են՝ նորա դէմ ուղղակի եւ կամ անուղղակի կերպով քիչ մը ժամանակ կենալնուն վերջը :

Արդ բնութեան այս հզօր ազդեցութիւնը երբ առաջին անգամ կ'արթնցնէ օրիորդ մը զանի արքունքի հասցնելով, անմիջապէս սրտի նոր զգացում մը կ'ծագի նորա մէջ, այսպիսի զգացում մը՝ որով օրիորդը կ'պարտաւորի ուրիշ աջքով նայիլ իւր շուրջը գտնուած այն երիտասարդաց վերայ, որոնք մինչեւ այս կէտս հազիւ թէ իրեն համար տարբերութիւն մը ունէին ուրիշներէ . ահա այս է այն նշանաւոր վայրկեանը երբ բնութիւնը օրիորդ մը իր ձեռքը կառնու՝ իր այն նուիրական նախառակը յառաջ տանելու դիտաւորութեամբ, որով միայն հնարաւոր է մարդկային ցեղին գոյութիւնը . արդ խորհիլ օրինաւոր է թէ՛ բնութիւնը իւր այս նախառակը յառաջ տանելու համար ինչ զօրութեամբ պիտի պատերազմի բոլոր սովորական այն միջոցներուն դէմ, որոնք կերպով մը կ'ջանան իւր այս պաշտօնը արգիլելու, եւ մանաւանդ իւր ձեռքն անցուցած օրիորդը որքան պիտի տանջէ՝ երբ տեսնէ նորա կամ անտարբերութենը այս մասին մէջ եւ կամ 'ի գործ դրած ապօրինաւոր եղանակները . . . Հնարաւոր է արդեօք որ բնութիւնը սռանց պատիժի թողու այն աղջիկը՝ որ կամ իւր հրամանին անտարբեր կ'մնայ եւ կամ սովորական քաղաքավարութեան պահանջմանց համեմատ՝

ապօրինաւոր միջոցներու ձեռք կ'զարնէ՝ բնութեան իրեն ազդած սրբազան մղումը յառաջացնելու համար :

Որքան յայտնի է թէ օրիորդները պարտին առաջուց ուսանիլ ինչ որ իրենցմէ կ'պահանջուի կամ սլիտի պահանջուի . մի թէ անգութ չէ՝ սովորութիւնը որ զանոնք արգիլելով այս ուսման տեղեակ լինելու կ'թողու , զանոնք առանձին՝ որ մաքառին բնութեան պահանջմունքներուն դէմ , եւ կամ ծուռ միջոցներու դիմեն եւ դառնապէս պատժուին . մեծ իրաւունք ունի իգական սեռը արական սեռին եւ սովորութեան դէմ բողոք բանալու , ինչու որ այս ետքիներուս պատճառաւ նա տգիտարար ինքզինքը այնսլիսի աղետալի կացութեան մը մէջ դրած է , ուր անկրելի տանջանքներ զինքը կ'այրեն եւ կ'տոչորեն . . . :

Բնութեան ձայնը հզօր է , եւ ով որ նորա դէմ կը դործէ , անսլատճառ սլէտք է որ պատժուի : Բնութիւնը չիկրնար զանազանել տգէտն ու գիտունը , այլ ով որ իր օրէնքներուն չիհնազանդիր՝ կ'պատժէ . . . թոյնը մարդ կ'սպաննէ , հոգ չէ թէ խմողը նորա վերայ հմտութիւն կամ գիտութիւն ունի՞ թէ ոչ . այսպէս ալ բնութիւնը ամենեւին չի կրնար եւ չի պարտիր մըտածել թէ իւր օրէնքները եղծողները որոնք են եւ կամ ի՞նչ պատճառներով կ'եղծեն . նա չկրնար իգական սեռը գեղեցիկ , փափուկ եւ կամ զանազան բռնութեանց սլատճառաւ իւր օրէնքները եղծել ստիպուած լինելնուն համար խնայել անոնց . չէ , բնութիւնը Աստուծոյ ձայնն է , Նա անփոփոխելի եւ անդիմադրելի է . ամենայեւին արարածներէն սկսեալ մինչեւ մարդս , գերիներէն սկսեալ մինչեւ թագաւորք , ճիւղներէն սկսեալ մինչեւ հրեշտակք՝ պարտին Նորա ամեն օրէնքներուն հնազանդիլ՝ թէ որ կ'փափաքին ազատ մնալ կծու եւ ցաւալի պատիժներէ եւ երջանիկ կեանք մը վայելել . ուստի իգական սեռն ալ բնութեան այս ազդեցութեան ներքեւ դտնուած լինելնուն չեն կրնար

ամենեւին այնպիսի պաշտպան մը գտնել որ կարող լինի ազատել զինքը՝ երբ ինքն բնութեան ազդեցութեանց համեմատ այս կամ այն պատճառներով չհնազանդիր :

Արդ մեր վերոգրեալ ճշմարիտ եւ անհերքելի դիտողութիւններնէս յայտնապէս կը տեսնուի թէ մեր Ազգին իգական մասը՝ սովորութեան պահանջմանց ազդեցութենէն ստիպեալ լինելով բնութեան չի հնազանդիլ եւ կամ թէ ուսանիլ նորա օրէնքները, հարկաւ այսօր նա այնպիսի թշուառ կացութեան մը մէջ գտնուելու է որ խիստ արժանի լինի կարեկցութեան, ըստ որում քանի որ մենք արականքս՝ ամեն ազատութիւն ունիմք մեր ամենազօրաւոր մէկ տենջանքին ուզածնուս պէս յագեցնում տալու թէ օրինաւորութեամբ եւ թէ ապօրինաւորութեամբ, եւ քանի որ իբրեւ դաժան բռնաւորք՝ ստիպած ենք իգական սեռը որ սանձ դնէ իւր զգացմանցը եւ սպասէ մինչեւ որ մէկն զինքը կողակից ընտրէ, շատ պարզ է տեսնել թէ այս իրողութիւնը կամ սովորութիւնը բնութեան ազդեցութեան հետ միանալով պիտի ճնշէ գեղեցիկ սեռը, եւ թշուառացնէ զայն. մարդկային սեռին այս բռնած ընթացքը օրինաւոր է թէ ոչ, հարկ չիկայ այժմ հոս յիշել. սակայն սա ալ չենք կրնար մոռնալ յիշելու՝ թէ շատ հնարաւոր էր եւ է որ իգական սեռն ալ կարենայ իւր այս նուազ կացութիւնէն ազատիլ՝ եթէ նա սլ ընդունուի իրր հաւասար ընկեր եւ օգտակար մաս մարդկային ընկերութեան. այո՛, թէ որ աղջիկները արգիլուած չլինէին արականաց միահաւասար լինելէն՝ այսօր ինչպէս երիտասարդ մը նոյնպէս ալ օրիորդ մը ուզած ժամանակը ամուսնանալու կարող եւ ազատ պիտի լինէր, որով եւ պիտի փրկուէր նա բոլոր սյն նեղութիւններէն եւ ցաւերէն, որոց այսօր անմեղ ենթակայ մը եղած են խեղճ քյրերնիս եւ կամ մեր ընկերութեան ազնիւ եւ գեղեցիկ մասը :

Խեղճ օրիորդներ, դուք ամուսնանալու եւ կամ մարդ-

կային ազգին օգտակար անդամներ լինելու հա-
մար այնպիսի հանգամանքներ ունենալու կ'պարտաւո-
րիք որ այժմ արդի սովորութեան տիրապետութեան
ժամանակ անհնար է ձեզ որ ունենաք, վասն զի քանի
որ երիտասարդութիւնը առանց վայրկեան մը կորսըն-
ցընելու կ'փափաքի զձեզ տեսնել փառաւոր եւ դեղե-
ցիկ, եւ քանի որ դուք մեծ իրաւամբ (անոնց կարօտ
լինելնուդ սլատճառաւ) անոնց այս փափաքը (համակրու-
թիւննին վաստկելու) կատարելու համար ստիպուած
էք ձեր բոլոր ժամանակը անձերնիդ վատնելու, նոցա
հաճութեան յարմար սլատրաստելու, եւ քանի որ ձեր բո-
լոր այս ջանքերն ալ շատ անգամ ապարդիւն կ'մնան, եւ
որովհետեւ մէկ կողմանէ ալ բնութեան ձեռքը վրանիդ
ծանրացած է . . . ահ, ինչպէս կարելի է ձեզ օրինա-
ւոր ամուսին եւ մայր լինելու համար, հարկ եղած հան-
գամանքներն ստանալու համար ժամանակ, միջոց եւ
ՍԻՐՏ ունենալ . . . ահ երիտասարդներ, դարձեալ
ձեզ դառնալու կ'ստիպուիմ, ձեզ՝ որ շէ թէ միայն ինք
զինքնիդ կ'սպաննէք զանազան հեշտութիւններով, այլ
դեղեցիկ սեռն ալ կ'ստիպէք որ իրենց գլխաւոր պար-
տաւորութեան պատրաստուելու ժամանակ չունենան:

Վերջապէս այս ցաւալի իրողութեանց վրայ ալ ա-
ռանց երկարաբանութիւն ընելու՝ մեր բնութեցողաց ու-
շադրութիւնը թախանձանօք կ'հրաւիրեմք մեր ազգին
երիտասարդաց եւ օրիորդաց վրայ, յուսալով որ իրենք
եւս մեզ հետ տեսնելով նոցա կարեկցութեան արժանի
կացութիւնը, պիտի ջանադիր լինին այնպիսի մար-
դասիրական աշխատութիւն մը վրայնին առնելու որով
միայն հնարաւոր է մեր Ազգին արդի սերունդը ազա-
տել մահուան ճիրաններէն եւ միանգամայն փրկել ա-
պագայ սերունդնիս. ապագայ սերունդնիս՝ որոյ վը-
րայ այժմ ես սոսկալով կնայիմ, եւ շատ համոզուած եմ
որ եթէ արդի երիտասարդները եւ օրիորդները չառաջ-
նորդուին օրինաւորութեան, անշուշտ մեծ կորուստ

պիտի ընէ մեր ազգը կէս դարէն վերջը, եւ ունայն
 պիտի ելլեն բոլոր այն ջանքերը, որ այժմ մենք 'ի գործ
 դնելու վրայ եմք իբրեւ յօգուտ ազգային, լուսա-
 ւորութեան, յառաջագիմսութեան եւ բարեկարգու-
 թեան:

Այս գլուխս վերջացնելէս առաջ հարկաւոր կ'սեպեմ
 այնպիսի սկզբունքի մը նկատմամբ մէկ երկու խօսք ը-
 նելու որ՝ քանի որ նա ընդունելի լինի մեզ, անհնար
 պիտի լինի մեր երիտասարդաց եւ օրիորդաց եւ հետե-
 ւաբար ապագայ սերունդներնուս ազատութիւնը եւ
 երջանկութիւնը: Ժամանակէ մը հետէ հետեւեալ սկզբ-
 բունքը սկսած է մեծ ազդեցութիւն ունենալ, որ է աս

“ ԴԵՌ ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՉԷ ”:

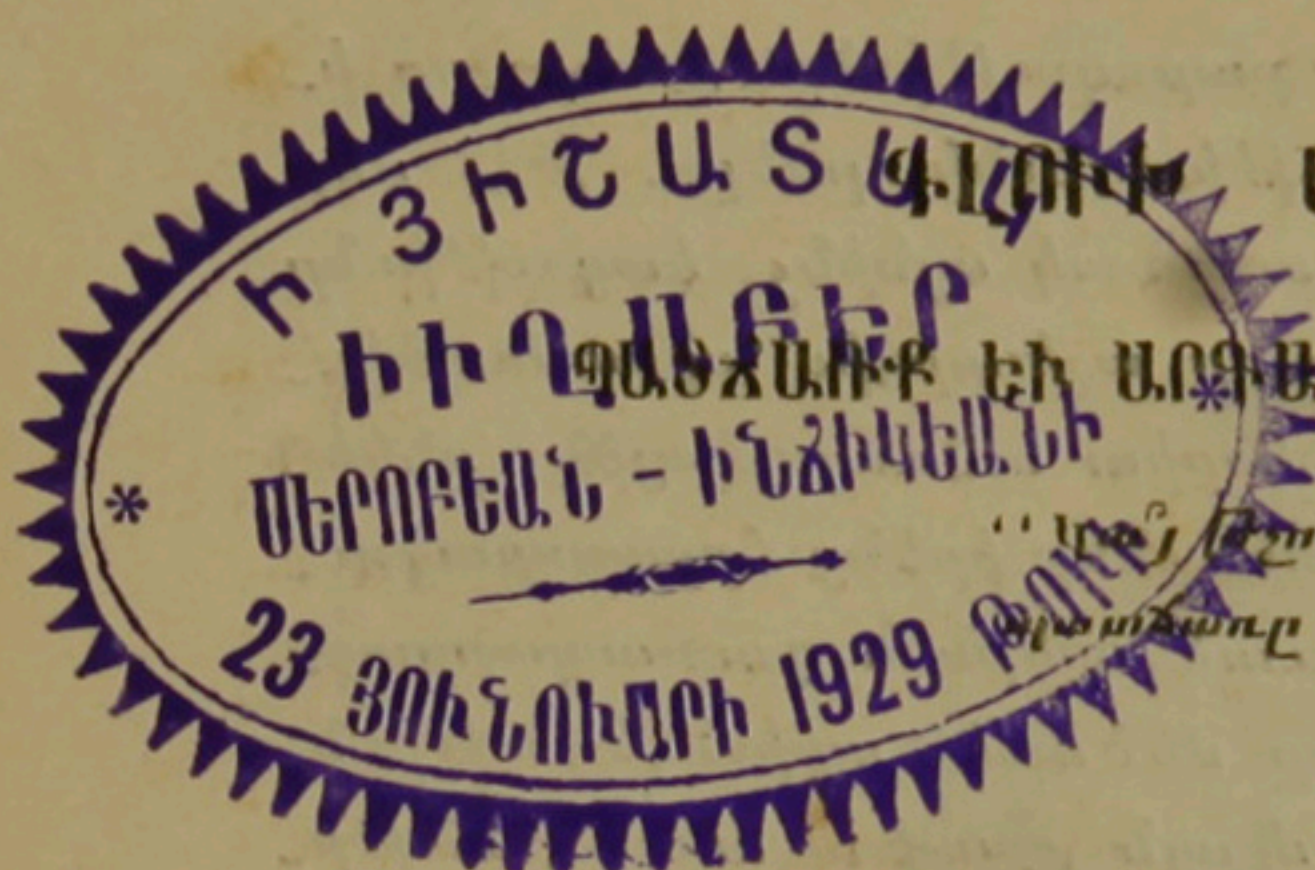
Այս յիմարական սկզբունքը որ անշուշտ յետագիմու-
 թեան սիրահարներու մտաց մէկ այլանդակ 'ծնունդն է,
 այնքան անհիմն է որ հազիւ թէ մարդ կրնայ հաւատալ
 թէ խելքը գլուխը եւ սկզբունքի տէր մէկը կարենայ նո-
 րա սլաշտպան կանգնիլ, վասն զի քանի որ մարդկային
 մտաց կարողութիւնը « ազգային քաղաքականութիւն,
 կոշուած մէկ անորոշ գիտութեան մը մէջ ԲՆԱԿԱՆԱԲԱՐ
 ամենեւին յառաջ գացած չէ, քանի որ բոլոր անցեալ
 փորձառութիւնք այս մասին մէջ ամենեւին լոյս մը ձգած
 չեն ապառնիի վերայ, եւ քանի որ մարդս այսօրուրնէ
 եւ այս վայրկեանէս անդին չէ կարող տեսնել, ինչ գըլ-
 խաւոր պատճառներով կամ մաթէմաթիքական հաշիւ-
 ներով կրնայ ճշմարտութեան մը կամ օգտակար սկզբ-
 բունքի մը յայտնուիլը ապառնիի թողուիլ. ո՞վ կրնայ
 երբէք գտնուիլ այնքան համարձակ եւ յանդուգն որ
 կարենայ զիս հԱՄՈՉԵԼ թէ ասկէց մէկ տարի վերջը
 մեր ազգին վիճակը սա որոշ կացութիւնը պիտի ու-
 նենայ. ապա ուրեմն ինչո՞ւ համար քանի մը դեռ գի-
 տութեանց եւ բնական արհեստից եւ ուսմանց վրայ տը-
 գէտ եղողներ « դեռ ժամանակը չէ » սկզբունքը սլաշտ-
 պանելու եւ տարածելու ելած են . . . եւ ի՞նչ նշանա-

Պատկեր Գ.

կութիւն ունի իրենց այս քարոզութիւնը՝ քանի որ իրենցմէ ոչ մէկը կարողութիւն ունի ըսելու թէ՛ մեր ազգին վիճակը այսինչ ժամանակ այնինչ կացութիւնը պիտի ունենայ, եւ քանի որ աշխարհիս պատմութիւնը կը ցուցնէ որ ամեն ճշմարիտ եւ մարդկային ընկերութեան շահաւետ սկզբունքներ իրենց հրատարակուած օրէն մինչեւ ընդունուած օրերնին դատապարտուեցան եւ անոնցմէ շատերը մեծամեծ արիւնհեղութիւններու պատճառ եղան. միայն յոյսով սսլասող, մաթիմաթիքական կամ տրամաբանական հաշիւներէ վախցող եւ շարունակ «դեռ ժամանակը չէ» երգը երգողները լսած չունին թէ ֆրիստոնէական ճշմարտութիւնը քանի՞ ահարկու կոտորածներու եւ գայթակղութիւններու պատճառ եղաւ. միթէ յիշեալ ճշմարտութեանը հիմնադիրը չիսորհեցա՞ւ թէ «դեռ ժամանակը չէ», դարձեալ տառն եւ վեցերորդ դարու բարեկարգիչները եթէ մտածէին թէ «դեռ ժամանակը չէ» պիտի կրնային Եւրոպիոյ արդի ազատութեան պատճառ լինել. միթէ նոքա չի խորհեցա՞ն թէ ժամանակը մէկ գիշերուան մէջ ութսուն հազար մարդազոհ պիտի պահանջէր իրենց պաշտպանած ճշմարտութիւնը տարածելու համար, եւայլն, եւայլն. ուրեմն իմաստակութեան ամենախայտառակ մէկ սկզբունքը չէ՞ «դեռ ժամանակը չէ» ծիծաղելի խօսքը:

Արդ կը յուսամ որ ամեն ճշմարտասէր ընթերցող աւելի իմ յառաջ բերած սկզբունքներուս ճշմարտութեանը պիտի նային, քան թէ ժամանակին, ժամանակին որ միշտ անորոշէ, եւ հետեւաբար ամեն անհատ պիտի ջանադիր լինի տարածելու այն սկզբունքները որ այս տեսրակիս մէջ յիշուեցան եւ պիտի յիշուին յօգուտ Հայ ազգին եւ մարդկային չէնքին:

ԵՐԿՐԱՆ

ՊԱՅՃԱՌԻ ԵՒ ԱՌԳԱՍԱԻ ՈՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՍԵՐՈՒԵԱՆ - ԻՆՃԻԿԵԱՆ

23 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1929

« Երկրորդ թշուառութիւն մը որոյ գլխաւոր պատճառը տգիտութիւնը չլինի » :

ԱՆՆԱ ՏԻՒՐԻ

Երիտասարդաց եւ օրիորդաց բռնած վտանգաւոր ընթացքները եւ նոցա արդի չարագուշակ կացութիւնը բացատրելէս յետոյ՝ բնականաբար այս չարեաց գլխաւոր եւ երկրորդական պատճառները պարտիմք յայտնել, որպէս զի ամեն զաւակասէր եւ Ազգասէր ընթերցողներս կարենան այս չարեաց առջին առնուլ :

Արովհետեւ ամեն օրինաւորութեան սկզբնապատճառ բնութիւնն է. ուրեմն այս տեսակ եւ ամեն ապօրինաւորութեանց պատճառները բնութենէն դուրս փնտռելու եմք :

Մենք մեր բոլոր կարողութիւնը ՚ի գործ դնելով մեր դերաբոյս սերունդին արդի երկիւղալից ընթացքին եւ կացութեանը հետեւեալ պատճառները գտանք որոնց վրայ մի առ մի խօսիլ օրինաւոր է :

Ա. ՏԳԻՏՈՒԹԻՒՆ. Գիտութեանց, ուսմանց եւ արհեստից պակասութիւնը, (որ տգիտութիւն բառով կրնանք հասկնալ՝ այս բառին քաղաքականացեալ աշխարհին տուած իմաստովը) մարդկային որ եւ իցէ ընկերութեան համար մեծ յանցանք է. ըստ որում մարդուրիշ ամեն արարածներէն աւելի՝ ընկերական լինելով, եւ իւր վայելմունքները՝ բազմաթիւ՝ հարկ եւ օրինա-

* . Խիստ ցաւալի է ըսելը որ մարդկային ազգին ենթակայ եղած թշուառութեանց մէկ ամենամեծ պատճառն ալ վայելմանց վրայ ունեցած ծուռ և իմարական գաղափարն է. այո՛ մարդս քա-

ւոր է որ հա տեղեակ լինի բոլոր այն գիտութիւններուն , ուսմանց եւ արհեստից՝ որոնցմով կրնայ թէ երկիրս բարեբեր եւ թէ իւր ընկերական կացութիւնը ապահով ու երջանիկ ընել , այն իսկ գիտութիւնները , ուսմունքները եւ արհեստները որոնց կարեւորութիւն ունի , պէտք է բնական* լինին , որպէս զի գոնէ կարենայ դար մը ապրիլ առանց հիւանդ եւ ապերջանիկ լինելու :

Տգիտութիւնը , որ մեր ազգին ինկած այսօրուան բաժինն է՝ զինքը այնքան ապերջանիկ ըրած՝ է որ հազիւ թէ կարելի է նկարագրել , բայց որովհետեւ մեր արդի աշխատասիրութիւնը չի ներէր որ ընդհանուր խօսիմք , մասնաւորել կը պարտիմք խօսքերնիս յայտնե-

նի որ իւր երջանկութիւնը քարաշէն և փառաւոր տուներու , մետաքսեղէն բազմածախ հանդերձներու , անդամանդներու և ասոնց նման խել մը տանջանքներով և վտանգներով ձեռք անցուելիք զարդարանքներու մէջ կը փնտռէ՝ չի կրնար ամենևին երջանիկ լինիլ . քանի որ շատ հնարաւոր էր որ մարդս իւր իրական վայելքները ճանչնալով պարզութեան հետևէր , որով և վերնար շատ մը թշուառութիւններ ալ՝ որոնց վրայ տգիտութիւնը կ'ընայի իբր այս աշխարհիս սեփհական և վերին տեսչութեան պատուհասները . . . պատմութիւնը մեղի տասնելեց տարեկան օրիորդ մը կներկայացնէ որ փափաքած ձեռք մը մետաքսեայ հանդերձը ձեռք չի կրնալով անցունել ինքզնին սպաննած է :

* Եւրոպիոյ և Ամերիկայի բոլոր իմաստասէրները արդէն ըսկսած են սաստկապէս բողոքել այն ամեն արհեստներուն և գիտութեանց դեմ , որոնք անբնական լինելով մեծամեծ թշուառութեանց պատճառ եղած են . մարդս մինչև գերեզման մտնէ պարտի այնպիսի գիտութեանց , ուսմանց և արհեստից հետևի՝ որոնք իւր երջանկութեանցը արգելք չիլինելէն իզատ նպաստեն նաև իւր առողջութեանը և երկարակացութեանը՝ որոնք են միայն մարդկային երջանկութեանց աղբիւրները . . . " ինչ օգուտ է թէ մարդ բոլոր աշխարհը շտհի և իւր անձը կորսնցնէ " :

լու համար թէ մենք մեր անձին վերաբերեալ գիտու-
 թեանց եւ ուսմանց անտեղեակ լինելնուս համար է որ
 մեր երիտասարդները եւ օրիորդները ազգային շէնքը
 բնաջինջ ընելու ընթացքն եւ կազմութիւնն ունին, քա-
 նի որ իրողութիւնը ասոր հակառակը պիտի լինէր թէ
 որ սմեն պատանիք եւ աղջիկներ իրենց անհատական
 շէնքին եւ կազմութեան վրայ լաւ հմտութիւն եւ ի-
 րենց կազմութեան պահանջմունքներուն տեղեակ լի-
 նէին. խիստ ստոյգ է թէ երիտասարդ մը թէ որ գիտ-
 նար իւր ներքին եւ արտաքին գործարաններուն կազ-
 մութիւնը եւ կեանքն երկար եւ առողջ լինելու հա-
 մար անոնց հարկ եղած հսկողութիւնները, անշուշտ
 հարիւրին իննսուն պիտի հեռու կենար նա անբնական
 ուտելիքներէ եւ խմելիքներէ եւ գործողութիւններէ.
 Այո՛ պատանի մը երբ ուսանի թէ իւր ստամոքսը կ'եղ-
 ծուի ամեն իւղոտ եւ արհեստական կերակուրներէ,
 հարկաւ ետ պիտի կանգնի այնպիսի կերակուրներէ ո-
 ռոնք կալջուն են, նմանապէս թէ որ նա ուսանի թէ
 ծննդական գործարանները իրենց կատարելութեան հաս-
 նելու համար գոնէ քսանեւչորս տարիներու կարօտ են
 եւ թէ անկից առաջ զանոնք գործածելը խիստ մահա-
 ութ արգասիքներու պատճառ կը լինի, հարկաւ նա
 հեռու պիտի կենար գիճութենէ եւ հեշտական շռայ-
 լութիւններէ, ասոնց նման՝ թէ որ աղջիկներն ալ գի-
 տութիւն ստանային իրենց կուրծքին, ստամոքսին,
 ներքին եւ արտաքին ծննդական գործարանաց եւ ա-
 նոնց պահանջմունքներուն վերայ, հարկաւ հարիւր օրի-
 օրդներէն իննսունը պիտի փրկուէր՝ ֆօրսէի նման եւ
 ուրիշ կենսասպառ գործողութիւններէ, իսկ ընդհակա-
 ռակը քանի որ սնոտի պարկեշտութիւնը եւ սովորու-
 թիւնը արգելք կը դնեն այս գիտութեան տարածմանը,
 եւ քանի որ այս պատճառներով դեռարոյս սերունդը
 տգէտ կը մնայ մարդակազմական գիտութեանը, նու-
 ռասիրութիւնը իւր ամեն զարհուրելի հետեւանքներու

վը , գիծութիւնը եւ հեշտական շռայլութիւնը իրենց
ամեն սպառիչ արդասիքներովը պիտի տիրասպետեն
նոցա վերայ , սպանեն զանոնք , թողլով մեզ որ ող-
բանք նոցա վրայ շարունակ¹ , եւ հայհոյեմք Աստու-
ծոյ դէմ ըսելով « Աստուած տուաւ Աստուած ա-
ռաւ ,² իբր թէ Աստուած մեզինման ըրածը չըրածը չի-
գիտցող մէկն է , որ այսօր կըստեղծէ վաղն մեռցնելու
համար , ծնողք կընէ մեզ որ արտասուք թափեմք մեր
կորսնցուցած զաւակներնուս դիակներուն վրայ :

Այս աշխարհիս մէջ թշուառութիւն չի կայ ամենե-
ւին . մեծ հայհոյութիւն է ասոր հակառակ քարոզելը ,
վասն զի մեր ամեն թշուառութիւններնուս պատճառը
մենք ենք . մենք որ մեր անձերուն եւ բնական աշ-
խարհքնուս վերաբերեալ գիտութիւններէ խորչելով՝
կը զրկուինք բոլոր այն օրհնութիւններէն որոնք մեր
վայելման համար բնութեան իշխանը մեզի տուած է :

Աւ հարկ չիկայ կարծեմ աւելի խօսիլ այս կէտիս
վրայ , վասն զի թէ մեր ըսածներէն եւ թէ անհամար
փորձերէն յայտնի է թէ դեռաբոյս սերունդին արդի
ընթացքին եւ կացութեան միմիայն պատճառը տգի-
տութիւնն է , տգիտութիւնը՝ որոյ դէմ կամ պէտք է
պատերազմ յարուցանեմք եւ կամ թէ ոչ պարտիմք
բնաջինջ լինիլ :

Բ . ԿՂԵՐ . Մեր աղգին այս մասին մէջ ունեցած
տգիտութեան պատճառը եւ հետեւաբար երիտասար-
դութեան ցաւալից ընթացքին եւ կացութեան երկրոր-

¹ Այս հայհոյութիւնը շատ անգամ քահանայից բերնէն կըսուի
որոնք ծնողքները մխիթարելու համար կգործածեն , երբ կերթան
նոցա մեռած զաւակներին գերեզման տանելու . քահանայութիւնը
ո՞ր , մեր տէրպապաները ուր . Աստուած բարի ճանապարհ տայ
մեր ազգին , ո՞ր մէկ թշուառութիւննիս ողբանք , չեմ գիտեր թէ
դեռ չի պիտի ամչնամք աշխարհիս վրայ կեղինքնիս իբրեւ ազգ ճանչ
նալնուս համար :

դական շարժառիթը եթէ կղերն է ըսենք երբէք սխա-
լած չեմք լինիր, վասն զի մեր կղերը որոյ միմիայն
սլարտաւորութիւնը իւր հսկողութեանը յանձնուած
ժողովուրդին բարեացն եւ երջանկութեանը համար
հարկ եղած խրատները տալ է, այս մասին մէջ այն-
քան անհոգ եւ անտարբեր գտնուած է որ մարդ մեծ
իրաւամբ կրնայ նոցա վրայ նայիլ իբր հանրութեան
թշնամի եւ իւր սլաշտօնին անհաւատարիմ գտնուող
կազմութիւն մը* :

Մեր կղերը կը սլարտաւորէր մտածել թէ իրենց
այս անհոգութիւնը այնքան սոսկալի եւ զարհուրելի
արգասաւորութիւններ պիտի ունենար, այնքան կո-
տորածներու պատճառ պիտի լինէր որ օր մը ժողո-
վուրդը արթննալով երբ տեսնէր իւր երկիւղալից կա-
ցութիւնը, հարկաւ իւր մարած աչքերը առաջին ան-
գամ կղերին վրայ պիտի դարձներ եւ եթէ ոչ բանիւ
գոնէ սրտին մէջ) անէծք պիտի կարդար նորա դէմ,
նորա՝ դէմ՝ որ միայն իւր անձին երջանկութեանը հա-
մար կղերականութիւն կազմած էր, առանց ամենեւին
կարեկցութիւն եւ գութ ունենալու այն անմեղ ժողո-
վուրդին վերայ որ զինքն իբրեւ իւր առաջնորդը եւ

* Շատերը կան որ մեր կղերին այս դատապարտելի անհո-
գութեանը և անտարբերութեան պատճառը նոցա տգիտութեանը
կուտան, այո՛ ես ալ կը խոստուանիմ որ մեր կղերը տգէտ է. բայց
սա ալ գիտեմ թէ նոքա իրենց տգիտութիւնը չիճանչնալէն և չի-
խոստուանելէն, և շարունակ ինքզինքնին հայութեան փրկիչ և ա-
զատիչ քարոզելէն իզատ, շատ խելացի և վարպետ գտնուած են
իրենց անձերնուն ապահովութիւնը, փառաւորութիւնը, հարըս-
տութիւնը, ճոխութիւնը և իշխանութիւնը պահելու մէջ. տգէտ
են այո՛, այլ սակայն շատ աղեկ գիտեն ժողովրդեան ստաւները
առնուլ, նոցա վրայ իշխել, և բարձր տեղեր նստիլ, ընդհանուր
աշխարհականքս չկրցինք մինչև այս օր համոզել մեր կղերը թէ ինքն
տգէտ է և այս պատճառաւ մեծամեծ չարիքներու գլխաւոր պատ-
ճառ, չիկրցինք գեռ վարդապետ մը համոզել թէ ինքն արժանի
է Եպիսկոպոսութեան :

բարերարը կը ճանչնար եւ առատութեամբ կը վարձատրէր :

« Մեր պաշտօնը հոգեւոր է » ըսաւ ինձ եպիսկոպոս մը երբ այս կէտիս վրայ իրեն խօսեցայ « մենք ոչ բռնիչ եմք եւ ոչ արհեստաւոր » սակայն փթամիտը չիխորհեցաւ թէ ի՞նչ պիտի պատասխանէր ինձ երբ իրեն հարցնէի թէ — մեծդ եպիսկոպոս ինչպէ՞ս հնարաւոր է որ ես տգէտ , անուսումն եւ պարզ աշխարհականս չի տարակուսիմ ֆրիստոնէական կրօնին ճշմարտութեանը վրայ , երբ կը տեսնեմ քեզ սէր , գութ եւ ողորմութիւն քարոզող , եւ միանգամայն քեզի յանձնուած ժողովուրդին բնաջինջ լինելու վտանգը տեսած ժամանակդ « ես բռնիչ չեմ » աղաղակող . Այո՛ մեր կղերը միշտ հանդերձեալի վրայ խօսիլ կուզէ , բայց ոչ այս աշխարհիս վրայ , նա միայն « մեղք մի՛ գործէք , բարեգործութիւն ըրէ՛ք » կը պոռայ որ ամենեւին նշանակութիւն չունեցող խօսքեր են , վասն զի պարզ ժողովուրդը ինչպէ՞ս կրնայ մեղքի վրայ գաղափար ունենալ՝ երբ կղերը իրեն չի բացատրէր , եւ նեղը մնալուն պէս « մեղքերդ քաւուելու համար բարեգործութիւն ըրէ » կ'ըսէ , չի մտածելով դարձեալ թէ այս քարոզութեամբ չէ թէ միայն ժողովուրդը անցեալ մեղքերուն համար բնութեան տնօրինած պատիժներէն չի կրնար ազատիլ , այլ նաեւս կը շարունակէ իւր մեղքերը , քանի որ իւր կղերէն կ'ուսանի թէ իւր մեղքերը քաւելու համար՝ բարեգործութիւնը կարեւոր է . այո՛ , այս անհիմն քարոզութիւնները միայն կը բաւէ ժողովուրդ մը կործանելու , ինչու որ ասով թէեւ ամեն մարդ մէկզմէկու բարիք կ'ընէ , այլ սակայն ամեն անհատական չարիքներ անպակաս կը լինին , եւ կամ ճիշտ այնքան մեղքեր կը շատնան՝ որքան որ բարիքներ կը գործուին , եւ շատ հաւանական է որ չարիքները թէ թուով եւ թէ չափով բարիքներէն աւելի ծանր լինին , վասն զի մեր կղերին այս օ-

բուռն ըրած քարոզութեանը կամ պաշտպանած սկզբունքին նայելով մարդ մը կրնայ գիճութիւն ընել, հեշտական շռայլութեանց հետեւիլ, ատել, խաբել, պատրուակել, մէկուն մէկալին տունն աւրել, եւ վերջը պարզ խոստովանութեամբ մը, ուխտի երթալով մը, քահանային պատարագացու մը տալով, Եկեղեցիի մը բան մը նուիրելով եւ կամ էն շատը անկար աղքատի մը քիչ մը ողորմութիւն ընել եւ ազատիլ իւր մեղքերէն :

Կղերը կը պարտաւորէր գիտնալ թէ ամեն յանցանք որ կը գործուի երբէք ներելի չէ, այլ բնութիւնը միշտ արթուն է պատժելու ինչ որ իրեն դէմ կը գործուի, եւ թէեւ լինի որ Աստուած նոյն յանցանքներուն պատիժը չիտայ հանդերձեալ աշխարհի մը մէջ գործողներուն զղջումը լսելով եւ նոցա վրայ գթալով՝ սակայն բնութիւնը ամենեւին անսլափ յանցանք մը չի թողուր քանի որ յանցաւորը այս աշխարհիս մէջ է, գիճութեան եւ հեշտական շռայլութեանց պատճառաւ զանազան հիւանդութեանց ձեռք մատնուած երիտասարդ մը կրնայ զղջալ ըրածին վրայ, կրնայ քահանային խոստովանիլ, կրնայ ողորմութիւն տալ, կրնայ պատարագ ընել տալ, սակայն ասանկով կրնայ ազատիլ իւր հիւանդութիւններէն, բնութիւնը ասոնցմով դո՛հ կը լինի, եւ իւր պատիժները ետ կառնու, մինչեւ որ նա բնութեան յարմար ճամբով եւ բժշկական դեղերով ինքզինքը չի դարմանէ եւ ալ եւս յիշեալ մոլութիւններէն ետ չի կենայ. Արդարեւ թէ որ մեր կղերը որքան որ իւր անձին նոյնքան ալ մեր աշխարհականացս վրայ կարեկցութիւն եւ գովթ ունենար, շատ երանելի պիտի լինէինք մենք. վասն զի մենք սովորած լինելով կղերին ամեն մէկ խօսքերը իբրեւ պատգամ ընդունել, որքան հեռու պիտի փախչէինք մոլութիւններէ, թէ որ Կղերը իմաստասիրաբար բացատրութիւն տար մեզ մեղքերուն բնութեանը եւ ինչ-

պէս բարոյական նոյնպէս ալ նոցա բնական վտանգա-
ւորութեանը վրայ. որ գինեմոլն պիտի համարձակէր
իւր մոլութիւնը շարունակել՝ եթէ կղերը ոգելից ըմ-
պելեաց բնութեանը եւ անոնց մարդկային ներքին գոր-
ծարանաց վրայ ունեցած դժնդակ եւ կատաղի ազդե-
ցութիւններուն վրայ լուսաբանէր, փոխանակ ԼՈՎ « գի-
նեմոլութիւնը մեղք է, մի՛ խմեք, հոգինիդ դժոխքը
կերթայ » անորոշ եւ ոչ շատ վստահելի քարոզութիւն-
ներուն, որոնք շատ ազդեցութիւն չեն կրնար ընել
մարդու մտքին, եւ մանաւանդ քանի որ պատիժը
դալիք աշխարհի մը մէջ է, եւ անկից ալ ազատիլը
բան մը չէ՝ քանի որ բարեգործութիւն եւ զղջում
կայ :

Ահաւասիկ այսպէս մեր կղերին անհոգութեանը
պատճառաւ Երիտասարդք եւ օրիորդք՝ մեր ազգին ա-
մենէն զօրաւոր եւ քաղցրիկ յոյսերը ինքզինքնին կ'ըս-
պանեն, եւ մենք դեռ տարտամ կացութեան մը մէջ
կանգնած չենք պահանջեր կղերէն որ արթննայ եւ
պարտաւորութիւնները կատարէ, եթէ ոչ Աստուծոյ եւ
մարդկութեան սիրոյն. այլ գոնէ մեզմէ ընդունած ըս-
տակներուն եւ պատիւներուն փոխարէն * :

Գ. ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ. Ինչպէս որ ա-
մեն ուրիշ ազգեր նմանապէս մեր ազգն ալ միշտ ազ-
գային կառավարութիւն մը ունեցած է, այլ սակայն ե-
թէ ոչ Կղերին, չեմ գիտեր ուրիշ ի՞նչ զօրաւոր պատ-
ճառսու յիշեալ կառավարութիւնը մինչեւ հիմա չէ
կարողացեր ուսանիլ իւր պաշտօնին պարտաւորութիւն-
ները, եւ հետեւաբար այս կամայ եւ կամ ակամայ,

* Եթէ կղեր մը կքարոզէ գթութիւն և ինքն անգութ է՝ մեծ
իրաւունք կուտայ տգէտ և անուսումն ժողովուրդին որ կասկածի
կրօնքի ճշմարտութեան վրայ, խորհելով թէ « եթէ կղերին քա-
րոզած կրօնքը իրաւ ճշմարիտ է, հապա ինչո՞ւ ինքն առաջ չիհե-
տեիր կրօնական պահանջումներուն » :

գիտութեամբ եւ կամ տգիտութեամբ տեղի ունեցած պարտազանցութեան պատճառաւ ազգերնիս իւր արդի խղճալի կացութեան հասած է, վասն զի որ եւ իցէ ազգային կառավարութեան մը առաջին եւ գլխաւոր պարտաւորութիւնն է իւր պաշտպանութեանը յանձնուած ժողովուրդին հարկ եղած խնամքն ու հոգն տանիլ, որպէս զի անոնք անպաշտպան եւ անկառավար մնալով չի ցրուին: Ժողովուրդ մը ոչխարի հօտի մը կ'նմանի, եւ թէ որ հովիւք եւ շունք նորա վրայ հարկ եղած հսկողութիւնը չընեն եւ զանի բարեբեր եւ խոտալից դաշտերու եւ մարգագետիններու առաջնորդելու տեղ՝ կամ բոլորովին երեսի վրայ թողուն եւ կամ զանոնք անբեր եւ ժայռոտ հողերու վրայ տանին՝ հարկաւ խեղճերը մեծամեծ կորուստներու ենթակայ պիտի լինին, գայլերէն սլիտի յափշտակուին, եւ քաղցութեան պատճառաւ ամեն գտածնին ուտելով պիտի ջարդուին եւ բնաջինջ լինին:

Արդարութեամբ խօսելով մեր Ազգային հին կառավարութիւնը թէ եւ կղերէն շատ աւելի բարիքներ ըրած են Ազգութեան, սակայն տգիտութիւններն ուն պատճառաւ չեն կարողացեր նկատել թէ Հայ ազգը թշուառ ապագայէ մը փրկելու համար ի՞նչ պարտէին ընել, եւ որովհետեւ մէկ կողմանէ կղերին անտարբերութիւնը եւ արծաթապաշտութիւնը, եւ միւս կողմանէ ժողովրդեան իրենց իրաւունքը չի ճանչնալուն համար պահած լռութիւնը՝ իրեն մոռցուցած էին իւր պարտաւորութիւնները, հետեւաբար ինքն ալ չէ թէ միայն պարտազանց գտնուած էր, այլ նաեւ սկսեր էր կղերին օրինակին հետեւիլ, եւ ինքզինքը ընդհանուր ազգին տէր կանգնելու աշխատիլ:

Սակայն այս մասին վրայ երկարաբանելու կարեւորութիւն չի կայ, քանի որ հայն այժմ ճանչցաւ իւր իրաւունքն եւ իւր ներքին կառավարութիւնը բարեկարգելու ձեռք զարկաւ, եւ մենք մեծ յոյս ունիմք

Թէ Ազգային Սահմանադրական կառավարութիւննիս ,
երբ իւր գործադրութիւնը սկսի , հարկաւ իւր առաջին
գործերէն մին ալ դաստիարակութեան եւ կրթութեան
այնպիսի եղանակ մը պատրաստել պիտի լինի՝ որով
հեշտասխտութեանց առջին առնուի մեր երիտասարդաց
եւ օրիորդաց մէջ :

Դ : ԾՆՈՂՔ ԿԱՄ ԽՆԱՄԱՏԱՐՔ . Ծնողք կամ խը-
նամատարք այնպիսի փափուկ պաշտօնի մը կանչուած
են որ ամենէն աւելի պատասխանատու լինելու են
բնականաբար , ըստ որում ամեն անոնք որ իբր պա-
տուաւոր եւ սկզբունքի տէր մարդիկ ամուսնական կե-
նաց մէջ կ'մտնեն՝ հարկաւ մէկ որոշ եւ ազդեցու-
թեան տէր լինելու վիճակ մը կ'ստանան , վասն զի այս
վիճակով միայն կրնան իրենց շուրջը տղաքներ , աղջիկ-
ներ , թոռներ , հարսեր եւ փեսաներ եւայլն ունենալ ,
եւ հետեւաբար նոցա վրայ մէկ որոշ ազդեցութիւն մը :
որուն օրինաւորութեամբ գործադրութիւնը հարկաւ
բարի , իսկ՝ ապօրինաւոր գործադրութիւնը չար սրգա-
սաւորութիւններ կ'ունենայ , եւ առ ալ կախումն ունի
իւր մտքին եւ սրտին ունեցած համեմատական վի-
ճակէն :

Ծնողք ամենեւին մոռնալու չեն թէ իրենք են մի-
այն եւ գլխաւոր պատասխանատու իրենցմէ սերեալ
արարածներուն բարութեանը կամ չարութեանը , (ա-
մեն երիտասարդք եւ օրիորդք որ պիտի ամուսնանան
այս դասս ուսանելու են , եւ աւելի աղէկ է որ առանց
այս պարտաւորութիւննին ճանչնալու ամուսնացող ե-
րիտասարդները եւ օրիորդները ինքզինքնին ծովը նե-
տեն՝ թէ ինքզինքնին եւ թէ իրենցմէ ծնանելիքները
թշուառութիւններէ ազատելու համար) եւ կամ նոցա
ապառնի երջանկութեանը կամ ապերջանկութեանը .
եւ ուստի ամեն ծնողք որ օրհնուած են զաւակներով՝
իրենց առաջին պարտաւորութիւնը սեպելու են նոցա
բնական դաստիարակութիւնը , այսինքն ամեն բանէ

առաջ զանոնք այնպէս կերակրելու եւ հագուեցնելու են, մաքրութեան եւ ժուժկալութեան անանկ սովորեցնելու են որոնցմով նոքա առողջ կազմութիւն մը ունենան: Ըստ որում պէտք է գիտնալ որ պատանի մը կամ աղջիկ մը մինչեւ որ բնական առողջութիւն չունենայ, մինչեւ որ մաքրութեան եւ ժուժկալութեան սովորած չլինի՝ անհնար է որ բարոյական եւ մտաւորական կրթութիւններ ստանալու տրամադիր լինի:

Արդ ամեն ծնողք որ կ'փափաքին իրենց սլաշտօնին պարտաւորութիւններուն հաւատարիմ լինիլ եւ իրենց զաւակներուն երջանկութեանցը պատճառ, սլարտին նախ առողջապահական օրէնքներով խնամել զանոնք, որպէս զինոցա ուղեղը եւ սիրտը առոյգ կազմութիւն մը ունենալով՝ բարոյական եւ մտաւորական դաստիարակութեան կրթութիւն առնելու յարմար լինի* : Ինչպէս կ'ըսէ Ս-Վիշէն « կրթութիւնն ալ օրինաւոր ըլլալու համար պէտք է մարդուն ամեն մէկ մասնցը բացուելուն եւ զարգացմանը ջանք ըլլուի, նախ մարմնոյն առողջութեանը ու զօրութեանը հոգ տարուի » : Դարձեալ ուրիշ տեղ մը այսպէս կ'ըսէ, « տղի մը պզտիկութեան ատենը աւելի իր մարմնոյն զօրութիւն տալու միջոցներուն միտ դնելու է՝ քան թէ իր մտքին զարգանալուն » :

Ծնողաց պարտաւորութեանց վրայ մեր կողմանէ այսչափս ըսելնուս յետոյ՝ հիմա քննենք թէ մեր երկտասարդաց եւ օրիորդաց ծնողքները ի՞նչ ընթացք

* Թէ ծնողք իրենց այս պարտաւորութիւնները ի՞նչպէս կատարելու են քանի որ իրենք տեղեկութիւն չունին իրական կրթութեան վրայ, արդարեւ այս մասին կրնայի ամեն կարեւոր եղած հրահանգները տալ, սակայն տեսրականուս միջոցը չինքրելուն համար Ս-Վ իշէնեանի մանկատաժութիւն անուն գեղեցիկ գիրքը կը ներկայացնեմ ամեն որդեւէր ծնողքներու, ուր այս մասին հարկ եղած ամեն հրահանգ կրնան գտնել:

ունին, եւ թէ նոքա իրենց սրդի ընթացքներովն զաւակներնին մոլութեանց տէր չեն մի ըներ: Յայտնի է ամենուս թէ մեր ծնողքերը լիովին անտեղեակ ամուսնական եւ կենաց ծնողական պարտաւորութեանց, բնականաբար զմեզ ծնած են առանց նպատակի, եւ հետեւաբար մենք աննպատակ ծնուածներս թողուած եմք պարագայից բերմանց անորոշ, տարտամ եւ խիստ շատ անգամ վտանգաւոր առաջնորդութեանը. Հայ ծնողաց մեծագոյն մասը ամենեւին ծնողական եւ ամուսնական պարտաւորութեանց վրայ չէ թէ միայն տեղեկութիւն չ'ունին, այլ նաեւ իրենց զանազան ընթացքներովն եւ յիմարական հսկողութիւններովն այնպիսի չարեաց պատճառ կը լինին որ խիստ թշուառ, վատառողջ եւ ապերժանիկ կ'ընեն իրենց զաւակները. Նորասիրութիւնը՝ որուն ախուր արգասիքները ասկից առաջ նկարագրեցինք ամենէն աւելի պաշտպանութիւն ծնողքներէն գտած են. Ծնողքներէն՝ որոնք մեծ ջանասիրութիւն ունին իրենց անմեղ մանկանց սրտին մէջ այս մոլութիւնը մտցնելու, զանոնք զանազան տեսակ եւ գոյն գգոյն ժապաւէններով եւայլն զարդարելով եւ միանգամայն գովեստներ կարդալով անոնց գեղեցկութեանը եւ վայելչութեանը վրայ, առանց երբէք մտածելու թէ իրենց զաւակները ասանկով քանի մեծնան սիրահար պիտի լինին Նորասիրութեան, նախ ինքզինքնին գեղեցիկ եւ փառաւոր ցուցնելու տենջանքով, եւ յետոյ կամաց կամաց ինքզինքնին ուրիշներու հաւնեցնելու փափաքով. իսկ ասկից ալ յառաջ գալիք հետեւանքները բացատրութեան կարօտ չ'են.

Դարձեալ ծնողք մէկ անմեկնելի պատճառաւ մը շատ փափկասէր կ'մեծցնեն զաւակնին, զանոնք տաք եւ կակուղ հանդերձներու եւ անկողիններու սովորեցընելով, որոնցմով տղաք քանի մեծնան՝ այնքան աւելի փափկասէր կ'լինին եւ հետեւաբար վատառողջ եւ հեշտասէր, եւ ինչպէս կ'ըսէ Ս.Վ. իշէն՝ Տղին անկողինը

ՓԱՓՈՒԿ շԸԼայ . բնաւ ծածկոցները ծանր ու հաստը շԸԼ-
 ւայ ասիկա տղին ՉԱՐ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ մը տալու պատճառ
 կ'ըլլայ » . վասն զի պէտք է գիտնալ թէ տաք եւ կա-
 կուղ անկողիններու սովորող տղաք՝ չէ թէ միայն իրենց
 ապառնի կենաց մէջ միշտ այս սովորութիւններնին կը
 փնտռեն , եւ թէ որ չկրնան վայելել՝ ապերջանիկ կ'լի-
 նին , այլ այս մոլութեամբ տղայոց ջղային կազմութիւ-
 նը հարկ եղած զօրութիւնը չստանալով՝ շատ ենթակայ
 եւ պատրաստ կ'լինին գիճութեան եւ հեշտական շռայ-
 ւութեան . ուստի ծնողք նայելու են որ կարելի եղա-
 ծին չափ իրենց զաւակներնին փափկասէր չ'ընեն , եւ
 ասոր համար աղեկ կ'ընեն թէ որ իրենց զաւակներնին
 կարծր անկողնոյ եւ թեթեւ հագուստներու վարժեցը-
 նեն , որով եւ անոնց ջիղերուն զօրանալուն պատճառ
 պիտի լինին , որն որ շատ չարիքներու առջեւն առնելու
 համար խիստ կարեւոր է մարդկային շէնքին : Առանց
 ալ եւս ծնողաց մանրամասն ապօրինաւոր եւ վտանգա-
 ւոր ընթացքներու վրայ խօսելու՝ հիմա քննենք թէ
 ծնողական արդի հսկողութիւնը օրինաւոր է թէ ոչ .
 կան ծնողքներ ընդհանրապէս տգէտ լինելով՝ հետա-
 զրգութիւն կոչուած այն հանգամանքին որ ամե-
 նէն փոքրիկ մանուկէն մինչեւ ամենածերունի մար-
 դոց վրայէն չի պակսիր , եւ որքան որ այս հանգաման-
 քը օրինաւորաբար գործադրելով , շատ օգտակար է .
 նոյնքան ալ վտանգաւոր՝ երբ ապօրինաւորութեամբ
 գործադրուի . այնպիսի յիմարական ընթացք մը ունին
 այս մասիս մէջ որ՝ պատանիք եւ աղջիկներ բնականէն
 շատ կանուխկարթննան . վասն զի ինչպէս որ յայտնի է ,
 երբ տղայ մը կ'արգիլուի աղջկան մը հետ տեսնուելէ .
 հարկաւ արգիլեալ տղան կամ աղջիկը պիտի սկսի խոր-
 հիւ թէ ի՞նչ պատճառ կայ իրեն որ չի տեսնուի այն
 ինչ տղուն կամ աղջկան հետ , եւ հետեւաբար իւր այս
 հետաքրքրութիւնը յագեցնելու համար ամեն ջանք 'ի
 դործ պիտի դնէ . եւ որովհետեւ հրամանը ծնողական

է, պիտի ստիպուի անոնցմէ զատ ուրիշներէ տեղեկու-
 թիւն փնտռել, եւ ասանկով շատ անգամ պիտի ուսա-
 նի այն բանը՝ ինչ որ չպիտի ուսանէր թէ որ պատանեաց
 եւ աղջկանց մէկզմէկու հետ ունեցած յարաբերու-
 թեանց արգելք մը չլինէր. վերջապէս երկու սեռէ ե-
 ղող տղաքները մէկզմէկու հետ խաղալու, խնդալու
 եւ աշխատելու են, եթէ ոչ ծնողական այս յիմարա-
 կան հսկողութենէն մեծամեծ չարիքներու յառաջ գա-
 լըն անպակաս պիտի լինի. ես ինքս երբ տասն եւ մէկ
 տարեկան եւ կատարեալ անմեղ տղայ մըն էի, մեծ հա-
 մակրութիւն ունէի մեր դրացիին աղջկան հետ, անանկ
 որ շարունակ կուզէի որ նորա հետ խաղամ եւ խնդամ.
 օր մը կին մը, որ իմ խնամատարու էր, անխոհեմաբար
 գլուխը խաղացած սենեակնուս դռնէն ներս մտցու-
 ցած մեզ կը դիտէր. երբ ես աչքս վերցնելով իրեն նա-
 յեցայ՝ մէկէն գլուխը քաշեց եւ հեռացաւ. այս փոք-
 րիկ անխոհեմութիւնը արդարեւ շարժեց իմ հետաքրք-
 րութիւնս, եւ ուզեցի գիտնալ թէ ի՞նչ պատճառաւ
 մեզ կը դիտէր. ուստի անմիջապէս իրեն դիմեցի, եւ
 իւր ըրածին բացատրութիւնը խնդրեցի. բայց անմիտ
 խնամատարս չկրնալով գուշակել իւր ըրածին արգա-
 սիքները, փոխանակ ուրիշ բան մը ըսելու, անմիջա-
 պէս հրամայեց ինձ որ ԱՌԱՆՁԻՆ յիշեալ աղջկան հետ
 չի խաղամ. որով եւ աւելի գրգռեց իմ հետաքրքրու-
 թիւնս, եւ պատճառը հարցնելու ստիպուեցայ « պատ-
 ճառը » ըսաւ նա՝ քիչ մը մտածելով, « Այն աղջիկէն ես
 կ'վախնամ, դուն անոր հետ մի խաղալ ». ես հնազանդ
 տղայ մըն էի, եւ արդարեւ հնազանդեցայ իրեն, եւ
 ալ ես այն աղջկան հետ առանձին չի խաղացի. սա-
 կայն սիրտս գոհ չէր, միշտ կուզէի գիտնալ թէ այս
 արգելքն ի՞նչ պատճառաւ եղաւ, օրեր անցան բայց
 հետաքրքրութիւնս չանցաւ, եւ որոյ ձեռքէն ազատե-
 լու համար ինձմէ մեծ տղայէ մը օգնութիւն խնդրեցի
 ամեն բան անոր պատմեցի, եւ հարկ չկայ ծածկելու

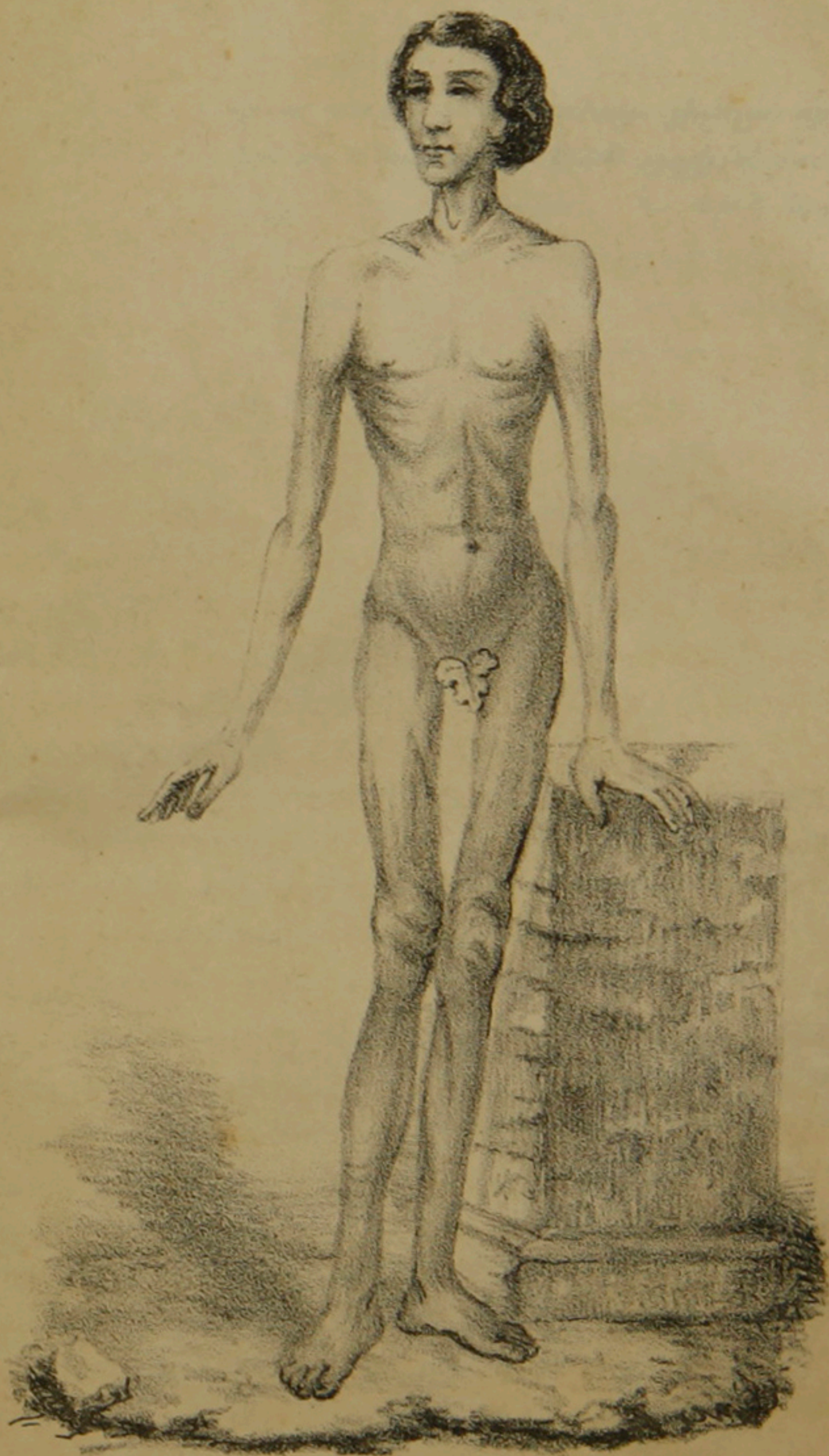
Թէ անկից ուսայ այս մոլութիւնը , որոյ վտանգաւորութեան նկատման այժմ կ'աշխատիմ ուրիշներն համոզելու :

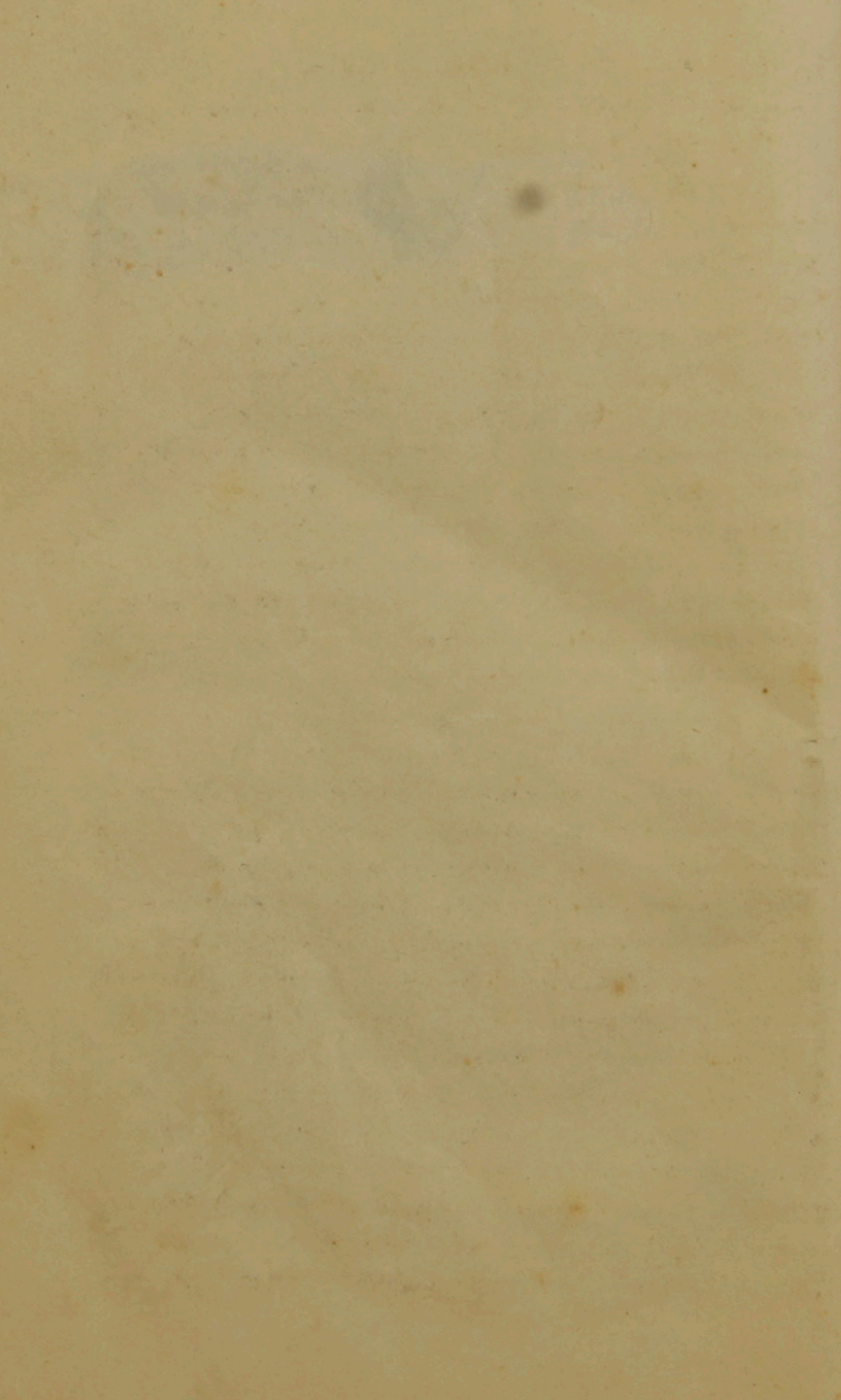
Հոս արժան է յիշել թէ ես գիճութեան երեսէն շատ վնաս չի տեսնելու պատճառը իմ մէկ եղբայրս եղաւ , որ անմիջապէս նկատելով իմ վիճակս՝ ամեն հարկ եղած խրատներով զիս ետ կեցուց իմ մոլութենէս . եւ որոյ երախտիքը յաւիտեան շալիտի մոռնամ :

Ահաւասիկ այս եւ առոր նման ծնողական յիմար հսկողութիւնները խիստ շատ անգամ պատճառ կ'ըլինին երիտասարդաց եւ օրիորդաց հետաքրքրութիւնը շարժելու , եւ զանոնք վտանգաւոր տեղեկութեանց առաջնորդելու . ուստի ծնողք եթէ կ'փափաքին որ իրենց ապագայ սերունդին թշուառութեանը եւ ապերջանկութեանը պատճառ չլինին , թող սլատանեաց եւ աղջկանց , երիտասարդաց եւ օրիորդաց հետ մէկզմէկու հետ ունենալիք յարաբերութեանց դէմ արգելքներ չի դնեն , վասն զի առանկով միայն իրենք պատճառ կը լինին նոցա ապօրինաւոր յարաբերութիւններուն :

Հաւանական է թէ ոմանք որ իմ այս խօսքերս կը կարդան , պիտի հարցնեն թէ , « Արդեօք ամեն ծնողք ազատ ձգելու են իւրեանց զաւակները , որ ուզածներնուն հետ տեսնուին եւ յարաբերութիւն ունենան » . քաւ լիցի , ես այսպիսի խօսք մը չեմ ուզեր ըսել , վասն զի այսքան մեծ ազատութիւն մի ալ երիտասարդները եւ օրիորդները բոլորովին անբարոյական ընելու կը բաւէ , այլ իմ տալիք հրահանգս սա է այս մասին՝ թէ ծնողք իրենց զաւակները այնպիսի ծնողաց զաւակներուն հետ յարաբերութիւն ընել տալու են , որոնք նաեւս իրենց զաւակաց ճշմարիտ կրթութիւն տալու ջանադիր են . վերջապէս այս կէտիս վրայ մեր ունեցած սկզբունքին համառօտութիւնը սա է , թէ պատանիները եւ աղջիկները , թէ երիտասարդները եւ թէ օրիորդները , ոչ բոլորովին ազատ ձգուելու են առանց ծնողական օրի-

Պատկեր Դ.

նաւոր հսկողութեան , եւ ոչ ալ անոնց ազատութիւնը բոլորովին խեղդելու է ապօրինաւոր եւ հետաքրքրութիւն չարժող հսկողութիւններով :

Ասոնցմէ 'ի զատ սա ալ չեմ մոռնար յիշելու որ տղաք ամենեւին իրենց ծնողաց եւ կամ ուրիշներու քով պառկելու չեն , այլ միշտ առանձին , եւ եթէ կարելի է զատ սենեակի մէջ , ըստ որում տղաք ծնողաց քով պառկելով անոնց վատառողջութեանը ենթակայ կը լինին . վասն զի շատ փորձերով հաստատուած է թէ տկար ծերունի մը երբ աւողջ երիտասարդի մը հետ մի եւ նոյն անկողնոյ մէջ կը պառկի իւր տկարութիւնը նորա կուտայ եւ նորա առողջութիւնը ինք կ'ստանայ , տղաք մէկզմէկու քով պառկելու չեն որպէս զի թէ իրենց բնական ջերմութիւնը չի շատնայ եւ թէ ուրիշ մոլութեանց մէջ չիյնան . եւ աղէկ կը լինի թէ որ զատ սենեակի մէջ պառկին եւ ասոր պատճառը ծնողք թէ որ քիչ մը մտածեն կրնան գտնել :

Այս տեսրակս կարդացող ծնողք արդեօք իմ ըսածներուս իրաւունք չպիտի տան եւ դեռ պիտի շարունակեն իրենց արդի ապօրինաւոր ընթացքը , եթէ այսպէս է , ուրեմն մեր ապագայ սերունդը խիստ եղկելի կացութեան մը պիտի հասնի . մանաւանդ քանի որ մեր արդի ընկերականութիւնն ալ զանոնք գիճութեան եւ հեշտական շուայութեան մէջ յառաջացնելու վրայ է , իւր հազարումէկ սովորութիւններովը որոնց վրայ մանրամասն խօսիլ կարեւոր չէ , վասն զի ամեն մարդ կըրնայ վկայել որ թէ առեւտրական եւ թէ ընտանեկան ընկերութիւններնուս մէջ այնպիսի գործքեր եւ խօսքեր տեղի կունենան որոնց անհրաժեշտ արգասիքը երիտասարդներուն եւ օրիորդներուն բոլոր մտադրութիւնը մէկ բանի մը այսինքն ցանկական զգացմանց վրայ ամփոփել է . ո՞վ չկրնար մակաբերել թէ ի՞նչ անթիւ չարիքներ յառաջ գալու վրայ են բոլոր այն պա-

րահանդէսներուն , գիշերային ժողովներու եւ այլն եւ
այլն զբօսատեղեաց անկանոնութիւններէն որոնց սա-
տանան բարի ճանապարհ տայ որ ոչ Եւրոպական են եւ
ոչ Արեւելեան որոնց մէջ ամենէն անմեղ պատանիներ
լկտի կանանց որս եւ կամ պարզամիտ աղջիկներ սրի-
կայ մարդոց զոհ լինելու վրայ են ամեն օր . իսկ ըն-
տանեկան ընկերականութիւննիս բնաւ օգտակարու-
թիւն եւ օրինաւորութիւն չունենալէն 'ի զատ պա-
տանեաց եւ աղջիկներու համար շատ անգամ մնասա-
կար լինելու վրայ են . վասն զի փառք մինչեւ այսօր 'ի
գործ դրուած ազգային դաստիարակութեան երբ քա-
նի մը ընտանիք մէկ տեղ մը կը ժողվուին բնաւ օգ-
տակար բանի մը վրայ չխօսեւնուն 'ի զատ , այնպիսի
ունայն , եւ սնտի արեւոյս արեւոյսութիւններ կընեն որ
շատ վտանգաւոր արդիւնքներ կունենան երիտասար-
դաց եւ պատանեաց վերայ . վասն զի յայտնի է որ
պատանիք եւ աղջիկներ երբ շարունակ զարդարանք-
ներու , հարսնցուններու , փեսացուններու , եւ ասոնց նը-
ման բաներու վրայ անկանոն խօսակցութիւններ կը-
լսեն , հարկաւ ժամանակէն շատ կանուխ կարթնան .
իսկ ասոր ալ հետեւանքները արդէն յայտնի են :

Վերջապէս կարծես թէ մեր ազգին ամեն սովորու-
թիւնները միացած են գիճութիւնը նորասիրութիւնը եւ
հեշտական շռայլութիւնը յառաջացնելու եւ հետեւարար
ապառնի սերունդներնուս համար զարհուրելի ապագայ
մը պատրաստելու . ով որ խիղճ ունի նէ թող ողբայ ու-
րեմն մեր քաղցրիկ սակայն արդէն մահուան խաղա-
լիք եղած ազգերնուս վրայ :

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

ԿԵՆԴԱՆԻ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ ԵՒ ՀՐԱՊՈՒՐԻՉ ՀՐԷՇՆԵՐ

Մէկ տհաճելի վհատութիւն մը սրտիս մէջ մտած զիս տազնապելու սկսած է այս գլուխս սկսելէն առաջ, վասն զի խիստ աղէկ գիտեմ որ հանրութիւնը շատ դժուարաւ պիտի ուզէ ինձ հաւատալ երբ իրեն իմացնեմ թէ մեր երիտասարդաց եւ չափահասներնուս շատերը կենդանի մեռեալներ են եւ բնաւ օգտակարութիւն չունին մեր ընկերականութեանը. ըստ որում մեր ազգին արական մասէն գրեթէ ինը տասներրորդը գիճութենէ եւ հեշտական շռայլութենէ յառաջ գալիք հիւանդութեանց ձեռքն գերի ինկած են, որոնց մէկ մասը ջղային զանազան տեսակ հիւանդութիւններով կը տանջուին, մէկ մասը Միզանցքաբորբոքումն ունին, շատերն ալ սերմնահոսութիւն իսկ մէկ մասն ալ այն ժանտալից Մաշողական ախտովն բռնուած են որոյ ձեռքէն ազատիլ ԽԻՍՏ դժուարին է. իսկ մէկ մասն ալ ցաւալի է ըսելը որ վերոյիշեալ ամեն հիւանդութեանց մէկէն տէր եղած են. անհաւատալի գուցէ կը թուի քեզի այս ըսածս իմ սիրելի ընթերցողս, այնպէս չէ՞, շատ լաւ ուրեմն թէ որ կուզես համազուիլ ըսածիս անմիջապէս քու խնամատարութեանդ յանձնուած պատանիները, երիտասարդները քննելու ելիր որ տեսնես թէ անոնց մէջ հատ մը կրնաս գտնել որ այս հիւանդութեանց մէկուն ենթակայ չեղած գտնուի, նմանապէս հարցնուր փնտռէ քու ընկերներուդ կացութիւնը որպէս զի համոզուիս իմ ըսածիս: Այո՛ իմ սիրելի ընթերցողներս այո՛ ձենէ շատերը տարակոյս չունիմ թէ յիշեալ ախտերուն կամ մէկին եւ կամ մէկ քանիին ենթակայ եղած էք 'ի վնաս հանրութեան եւ 'ի նախատինս մարդկութեան, ուստի կը խնդրեմ մի խոժոռիք ինձ դէմ երբ զձեզ կենդանի մեռեալներ կը կոչեմ, զի գիտցիք որ սրտիս ցաւն ու կսկիծը այս ածականը ինձ ըսել կու-

տայ որպէս զի սխալիք եւ ձեր կացութիւնը տեսնելով
 ժամ առաջ դարմանի վազէք եւ ձեր նախկին առող-
 ջութիւն ստանաք եւ ալ հեռու փախչիք գիճութիւ-
 նէ եւ հեշտական շռայլութիւնէ, մանաւանդ քարշիք
 այն հրապուրիչ ճիւղներէն որ ամեն տեղ. ձեզ ըս-
 պաններու համար տուններ հաստատեր են, եւ որոնց
 հետ եղած յարաբերութիւններէն յառաջ գալիք ար-
 գասիքները անհնար է լիովին նկարագրել. ամենե-
 ւին չափազանցութիւն ըրած չալիտի լինիմ թէ որ ը-
 սեմ թէ անառակ կանանց նստած սենեակին մէջ գըտ-
 նուիլն անգամ վտանգաւոր է, ըստ որում այն գե-
 ղեցկադէմ եւ հրապուրիչ ժանտախտները ծծած օդեր-
 նին անգամ կը թունաւորեն. Այո՛ այն հրեշտակատե-
 սիլ հրեշները որ արտաքուստ ամառուան լուսնոյ նը-
 ման կը փայլին՝ ներքուստ թունաւոր իժեր են ձեռքեր-
 նին ինկած որսը տարտարոսական անդունդներու մէջ
 գահավիժելու կարող. . . Երանի նորա որ բնաւ այս
 ճիւղներուն հետ յարաբերութիւն չէ ունեցած, իսկ
 վայ նորս, որ նոցա մէկ ժալիտէն բերկրութիւն մը ըզ-
 գացած է իւր սրտին մէջ :

Արդարեւ կը շուարիմ եւ չեմ գիտեր թէ ինչպէս
 ստորագրեմ կենդանի մեռեալները եւ հրապուրիչ ճիւ-
 ղները. կենդանի մեռեալները որոնք իրենց ցանկա-
 կան կրից սահմանը չի ճանչնալով զանազան տեսակ
 հեշտախտութեանց ենթակայ՝ լինելով եւ հետեւարար
 նոյն ախտից ձեռքէն ազատելու համար խել մը թու-
 նաւոր դեղեր խմելու պարտաւորեալ՝ բոլորովին կեր-
 պարանափոխ եղած են. . . որքան մեծ տարբե-
 րութիւն կայ մարդկային բնական շէնքին* եւ ասոնց
 մէջ** :

* Տե՛ս պատկեր երրորդ :

** Տե՛ս պատկեր չորրորդ :

Համանապէս հրապուրիչ ճիւղները իրենց շարունակական անառակութեամբը այնքան կերպարանափոխ կը լինին որ մարդ հազիւ թէ կրնայ իւր սոսկումը բռնել՝ ո՞ւր իգական ազնիւ սեռին բնական* կազմութիւնը, ո՞ւր այս ճիւղներուն կազմութիւնը** . իմ սիրելի ընթերցողս թէ որ անառակ կանանց հետ յարաբերութիւն ունեցող մի ես, խնդրեմ խելքդ գլուխդ հաւաքէ, դատողութիւնդ ձեռք առ եւ ալ եւս մի խաբուիր քու անառակ սիրուհիներուդ արտաքին տեսքին, մի խաբուիր նոցա փառաւոր հանդերձներուն, մի խաբուիր նոցա շտկուած եւ փայլուն մազերուն եւ դէմքերուն, գիտցիր որ նոքա ամենեւին գեղեցիկ չեն . . . գեղեցկութիւնը բնութեան մէկ ընտիր սլարգեւն է, որն որ անպատճառ ետ կառնու անոնցմէ՝ որոնք հեշտական շռայլութեան կ'հետեւին :

Ահ իմ սիրելի ընթերցողներս, կայ արդեօք այնպիսի թշուառութիւն մը աշխարհիս վրայ որ կենդանի մեռեալներուն եւ հրապուրիչ ճիւղներուն թշուառութեանը հաւասարի . . . թշուառ չեն բնաւ զինուորք որ պատերազմի դաշտին մէջ կիյնան, զի նոքա հայրենասիրական առաքինութեան նահատակներն են . թշուառ չեն բնաւ նոքա որ մարդասպանութեան պատճառաւ կախաղան կելլեն զի նոքա իրենց յանցանքին փոխարեն քանի մը վայրկեան ցաւ կը քաշեն, թշուառ չեն բնաւ աղքատները, զի նոքա գոնէ պատառ մը չ'որ հաց ուտելնուն վերջը սրտի խաղաղութեամբ կը ննջեն . . . չէ, թշուառները միայն անոնք են, անոնք՝ որ ոչ առողջութիւն ունին ոչ սրտի խաղաղութիւն եւ ոչ ալ առաքինութիւն, անոնք՝ որ ամեն օր բնութեան դժընդակ եւ երկարատեւ հաշուածներուն տակ կ'ճնշուին, անոնք, որ վերջապէս մահն անգամ դառնութեամբ եւ

* Տե՛ս պատկեր առաջին :

** Տե՛ս պատկեր երկրորդ :

տանջանքներով կ'ճաշակեն : Արեւելցութեան շարժիմք
ուրեմն այս թշուառներուն վերայ , ձայն բաժրացնեմք
իրենց առջեւը եղած ահարկու վիրապները իրենց յայտ-
նելու :

Ո՛ր կղեր , առաջին պարտաւորութիւնը քու վրադ
կիյնայ այս մասին . արթնցիր ուրեմն 'ի սէրն Աստուծոյ
եւ մարդկութեան , քարոզիչներ հանէ անառականոց-
ները . եւ ազատէ՛ այն խեղճ կիները որ դանազան ու-
րիշ պատճառներէ աւելի տգիտութեան պատճառաւ
իրենց արդի ընթացքը բռնած են , ազատէ՛ նաեւս կեն-
դանի մեռեալները իմացնելով նոցա իրենց թշուա-
ռութիւնը :

Եւ դուք ծնողքներ , ճանչցէ՛ք ձեր անհրաժեշտ պար-
տաւորութիւնը այս մասին , եւ այս վարկեանէս սկսե-
ցէ՛ք այնպիսի ընթացք մը բռնել որ փրկուի մեր ազ-
գին երիտասարդութիւնը եւ ապագայ սերունդնիս :
Աղերսանքով կ'դառնամ նաեւ ազգային արդի կառա-
վաւորութեան եւ կը խնդրեմ որ նա ալ այս շարեաց առջին
առնելու եւ արդեն թշուառութեան մէջ գտնուողներն
փրկելու համար՝ հարկ եղած միջոցներն ձեռք առնու ,
կղերին իւր պարտաւորութիւնը ճանչցնէ եւ գործադրել
տայ . ամուսնութեան միջոցները դիւրացնէ , նորասի-
րութիւնը ջնջելու միջոցներն ձեռք առնու , եւ ուսում-
նական խորհրդոյ մը ձեռամբ մարդակազմութեան եւ
առողջաբանութեան գիտութիւնները տարածէ . դա-
սարաններ եւ լսարաններ թող հաստատուին ուսմանց
եւ գիտութեանց մէջ հայ հասարակութիւնը յառաջաց-
նելու որ հետեւաբար տգիտութեան երեսէն նոցա
կրած թշուառութիւնները վերնան :

Յուսամ թէ մեր տկար գրչին ձայնէն աւելի ազ-
գերնուս արդի կացութիւնը ի գութ պիտի շարժէ իմ
ընթերցողներս , եւ ամեն անհատ պիտի ճանչնայ իւր
ունեցած պարտաւորութիւնները այս մասին մէջ , եւ
իմ աշխատասիրութիւններս պարապ տեղ եղած պիտի

չլինին . ո՛չ ոսկի եւ փառք չեմ խնդրեր ես , ոչ ալ վա-
ղանցիկ համբաւ , այլ իմ ազգիս՝ իմ սիրելի ազգիս , իմ
ԹՇՈՒՆՈՒ ազգիս փրկութիւնը . ուրեմն կ'աղաչեմ ամեն
ազգային հեղինակներու եւ ուսումնական բժիշկներու
որ ինձ հետ ձայնակցին եւ ուժ տան իմ առաջարկու-
թիւններու եւ աշխատասիրութիւններու , որով ա-
ւելնայ արիութիւնս եւ չիպարտաւորիմ գլուխս ծռած լը-
ռութեան մէջ թաղուելու :

Խօսք կուտամ ընկերական եւ ընտանեկան օրագիր մը
հրատարակելու թէ որ ճշմարիտ ազգասէրներէ բաղկա-
ցեալ ընկերութիւն մը կազմուի նորասիրութիւնը ջնջե-
լու եւ պարզասիրութիւնը ազգերնու սիրելի ընելու ,
խօսք կուտամ մեր ընկերական եւ ընտանեկան ամեն
տեսակ պարտաւորութիւններու վերայ շարունակ խօ-
սել՝ եւ խել մը մնասակար սովորութիւններնիս բա-
ցայայտել՝ թէ որ ինձ հետ միանան քանի մը ճշմարիտ
ազգասէրներ եւ քաջալերութիւն տան ինձ . վերջապէս
իմ բոլոր կեանքս միմիայն մեր ընկերական եւ ընտանե-
կան բարեացն համար գործածել կու խտեմ թէ որ մաս-
նաւոր ընկերութիւն մը հաստատուի այս նպատակաւ :
Աւելեւ ահաւասիկ , յուսալով որ իմ առ ընդհանուր
ազգս ըրած աղերսանքս կը լսուի եւ ես իմ նպատակիս
կհասնիմ որ է ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵ-
ԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՄՏՅՆԵԼ :

ՎԵՐՋ

ԳԱՂՏՆԻՔ ԲՆՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՄ

ՍԿԶԲՈՒՆՔ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԾՆՆԴԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Այս գիրքս յօրինուած է ամէն ամուսնացեալ

եւ ամուսնանալու միտք ունեցողներու համար . որպէս զի տեղեկութիւն ստանալով արական եւ իգական կազմութեան եւ նոցա պահանջած օրէնքներուն եւ խնամքներուն վրայ , խել մը չարիքներ եւ թշուառութիւններ անհետանան մեր ընկերական կացութեան մէջ :

ԳԵՐԵՉՄԱՆԻ ԵՐԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՏՈՓԱՊԱՆ ԶԻՆՆԵՆԻՈՒԹՅՈՒՆՔ

Այս տետրակս ալ Երիտասարդութեան նուիրուած է . որպէս զի անով կատարեալ տեղեկութիւն ստանան գիծութեան ցաւալի հետեւաքննիչներուն . սերմնահոսութեան միզանցքաբորբոքման եւ մաշողական ախտից վրայ . եւ միանգամայն հըմտութիւն ունենան ամուսնական կենաց պահանջմունքներու :

— Թէ Գաղտնիք բնութեան եւ թէ Գերեզմանք Երիտասարդաց անուն աշխատասիրութիւններնուս համար հարիւրաւոր շնորհակալութեան նամակներ ստացած ենք . եւ խիստ ուրախ եմք յիշելու թէ անոնք մեր յուսացածէն աւելի ծախուեցան եւ ծախուելու վրայ են որոնք կարդացողները արդէն մեծամեծ օգուտներ տեսան եւ տեսնելու վրայ են :

Թէ վերոյիշեալ աշխատասիրութիւննիս եւ թէ այս տետրակս ամեն գրածախններու քով կը գըտնուին : Գաղտնիք բնութեան 15 դրշ . Գերեզմանք Երիտասարդաց 5 դրշ :

Ա Ջ Դ

Թէ գիճութեամբ եւ թէ հեշտական շը-
ւայլութեամբ որ եւ իցէ տեսակ հեշտախտու-
թեանց ենթակայ եղողները, մասնաւոր նամա-
կաւ կրնան մեզի իրենց կացութիւնը իմացնել
եւ հարկ եղած հրահանգն կրնան մեզմէ ըն-
դունիլ. արդէն հեշտախտութեանց դարման
ընելու համարընտիր բժիշկ մը գտած եմք,
իրենց վիճակը մեզի յայտնողներուն համար:

Իրենց հիւանդութիւնները մեզի յայտ-
նողները կ'սպարտաւորին տարիքնին եւ ինչ
սլարագաներով հիւանդութիւն ստանալնին
մանրամասնաբար մեզ հաղորդել հետեւեալ
հասցէով:

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Կ. Պօլիս, Մէրճան Էօլիւ Չըքմազ խան
Թիւ 1 Գրատուն Պ. Յ. Մարգարեանի:

2013

